

in založeni peči, kjer so imele intimne in do cela vsakdanje sestanke brenčeče, lačne in proletarijarsko nesramne muhe. —

Tudi vaščanje so se začeli polagoma razhajati.

Stranka je kričala nad stranko. Psovali so se, grozili drug drugemu, pljuvali v znamenje zaničevanja, dvigali žuljave, opaljene pesti v znak sovraštva, se pitali s vsemi možnimi in nemožnimi, kosmatimi, nedelikatnimi priimki. Pri tem so kleli in se priduševali. —

Iz luže pa sta spet pomolili svoji široki, ploščati glavi znani žabici — mogoče, da sta bili tudi drugi — izbulili oči in razbleknili belkastosive ustnice v impertinenten nasmeh. Večja je pomenljivo pogledala sestrico, pokimala z glavo, namežikala z levim očesom ter samozavestno kakor kak globokoumen in duhovit satirik intonirala z zaničevalnim glasom: »To ti je kvás — kvaaas — a-a-as — ás . . .«

A soseda ji je odgovarjala v svojem tujem idijomu: »Brébekeke koáks, koaks, koa-a-aks — a-a-aks — laáks — oaks — vráks . . .«

A kakor se ljudstvo navadno ne zmeni za globokoumne besede satirika, ki ga hoče s svojo ironijo poboljšati, mu pokazati krive poti, po katerih hodi, ter ga povesti na pot resnice in pravice, takisto sta bila tudi ta grmeča žabja glasova vpitje vpijočega v puščavi . . .

(Dalje prihodnjič.)

Umetniško potovanje po Italiji.

Odlomki iz prijateljevih pisem. Priobčuje V. H—z.

V Bolonji, dne 16. aprila 1894.

Dragi prijatelj! V sredo, dne 11. t. m., sem ostavlil rdečo Modeno ter zdrsnil zopet za eno postajo dalje proti Rimu, semkaj v Bolonjo, kamor sem se pripeljal po lepi, rodoviti ravnini, med zelenimi vinogradi in cvetočimi vrtni sadovnjaki zjutraj ob poludesetih (po laški uri).

Mesto Bolonja je takisto rdečkasto kakor Modena; razni nje stolpi, med katerimi stojita dva poševno, in cerkvene kupole kažejo že iz dalje jako slikovito stavbinsko silueto, ki se kaj mično dviguje iznad holmičastega ozadja proti jugozahodu, kjer se bleste mnogovrstne grajščine, vile in cerkve.

Bolonja je starodavno, preznamenito mesto italsko, ležeče na rodoviti ravnini, ob vznožju apeninskega gorovja. Prebivalcev ima samo okolo 90.000. — Ogledujoč mesto po njega notranjem obsežju, sem

opazil mnogo jako starih palač, pa tudi navadnih hiš, izmed katerih so posamične kamenite, večina njih pa je zidanih od opeke brez vsakršnega ometa. Za dekoracije imajo lepe ornamente od žgane ilovice (terracotta), ki je še bolj rdeča, nego navadna opeka. Novejše hiše, dasi z velikim trudom zgrajene in bogato olišpane, vendar niso toli slikovite, temveč so vse nekam, rekel bi, omuznjene. Sploh sem se uveril, da zdaj v Italiji stavbarstvo, kakor tudi ostale upodabljaljoče umetnosti vobče slabo napredujejo, dasi imajo ondu tolikanj starih, klasičnih vzorcev, ki bi morali umetnike vzpodbujati in navduševati za dovršene umotvore. —

Bolonja se imenuje *la città dell' arcade*; kajti večina njenih monumentalnih palač ter tudi meščanskih hiš ima v pritličju, proti ulici obrnjenem, obokane hodnike (arkade), kakršni so tu in tam že tudi v Vidmu, Benedkah in po drugih italijanskih mestih. Torej moreš iti po vsem mestu po takšnih zavetnih hodnikih, ki so ob poletni vročini prijetno hladni, ob deževnem vremenu pa lepo suhi, da se ti ni treba gnesti z nadležnimi dežniki.

Okolo mesta je vse polno raznovrstnih tovarn, in vidi se vobče, da tu cveteta obrtnost in promet; ali navzlic temu mesto samo ni kaj posebno napredovalo. Tu ni električne razsvetljave, niti ni mnogo javnih spomenikov, dasi bi bilo za nje po parkih in v mestu po trgih obilo prostora. Sredi mesta, na najživahnejšem trgu, pred velikansko cerkvijo sv. Petronija stoji bronasti spomenik kralja Viktorja Emanuela, jahajočega na konju; toda ta je toli slab in okoren, da še nisem videl kaj takšnega. Temu se tem bolj čudim, ker se za enake predmete laglje dobi živih modelov, nego-li za naše lesene svetnike.

Cerkev sv. Petronija je, kakor sem omenil, velikanska stavba; v njej je prostora za kakih 10.000 ljudi. Lepo je zidana v toskansko-gotiškem slogu, po prvotnem načrtu Antonija Vicenzija. Pravijo, da je s to cerkvijo Bolonja hotela prekositi stolno cerkev v Florenciji. Nasnovali so ji 197 m dolžine, katero bi imela prekríževati 142 m dolga poprečna ladja, nad njo pa bi se dvigala osemogelnata kupola s štirimi zvoniki. A najbrže je pošel za to potrební denar, kajti cerkev je ostala nedodelana; zunaj je le nekoliko metrov od tal z mramorjem obložena, više gori je gol zid, in znotraj je kar na prosto pobeljena. Vendar pa ima nekatere jako lepe slike na presno in na steklo in sicer Jakoba Francia, Nikolaja Tribola in njegove učenke, Propercije de Rossi. V stranski ladji na levo je lep nagrobni spomenik kneginje Elizabete Bacciocchi, velike vojvodinje toskanske, sestre Napoleonove. Ostale plastiške podobe niso posebno izvrstne. Najbolj mi

je tu ugajala okusno po cerkvi razdeljena svetloba, kakršne ni videti povsod. Jako zanimive so ondu ograje od kovanega železa v stranskih kapelah iz renesanske in baroške dobe. Poleg velikega oltarja je lepa zbirka cerkvene posode v različnih slogih, dragocene svilene obleke, ročno izvezene, in zbirka jako zanimivih knjig. —

Trg okrog te cerkve je izredno lep; ob njem stoje velike, stare in slikovite palače, a njih glavna zgradba tudi ni dodelana. Nasproti cerkvi je »palazzo del podestà« v gotiškem slogu, zidan od rdeče opeke, z belokamenenimi ornamentami. V tej palači so volili l. 1410. papeža Janeza XXIII.

Izmed ostalih 37 cerkva bolonjskih je najznamenitejša cerkev sv. Dominika, v kateri je shranjeno telo tega ustanovitelja reda dominikanskega. Cerkev je zgrajena v obliki okroglega loka s tremi podolžnimi ladjami in poprečno ladjo, nad katere sredino se boči visoka kupola: Telo sv. Dominika je na desnem koncu poprečne ladje v posebni kapeli shranjeno v belomramornem sarkofagu, na katerem so razni ploskvorezi, predstavljajoči dogodbe iz življenja svetnikovega, izklesani od učencev kiparja Nikolaja Pisana, in sicer: od Guglielma, Cortelinija in Lombardija. V kupoli nad sarkofagom je zamaknenje sv. Dominika, naslikano od Guida Renija, in ob straneh so še drugi prizori iz življenja svetnikovega, naslikani od Tiarinija, Lionela Spade in Filipina Lippija. Na nasprotnem koncu poprečne ladje, v tako zvani rožnovenčni kapeli je nagrobni spomenik, pod katerim je pokopan prej omenjeni slavni cerkveni slikar Guido Reni. —

Tretja cerkev, katero sem si ogledal tu v Bolonji, je zunaj mesta na vzvišenem holmu »Monte della Guardia«. To je romarska cerkev »Madona di S. Luca«. Dospel sem do nje od prej opisane »piazze Vittorio Emanuele« po senčnih arkadah, katere drže do vznožja holma; nanj pa vodi pokrit portik (hodnik) celo do vrha in ima 635 obokanih arkad. Po tem dolgem hodniku pa mrgoli vse polno beračev, kateri te napadajo z leve in desne, proseč »limosine«, da te kar groza obhaja. Gorje ti pa, ako si dal prvemu svoj »soldo«: njegovi nasledniki te ne izpuste, predno nisi izpraznil mošnje do poslednjega »centezima«! —

Zgoraj ob cerkvi je prekrasen razgled po širni ravnini tja doli do jadranskega morja in navzgor po hribovitem Apeninu. — Cerkev je bogato okičena z lepimi umotvori. Takoj zunaj na pročelju sta dve mramorni podobi iz baroške dobe: sv. Luka in sv. Marko, oba izvrstno izdelana. Cerkev ima visoko kupolo. V presbiteriju in v sveetišču, kjer je shranjena slika device Marije, so stene obložene z dra-

gocenim mramorjem gori do kupole, katera pa je slikana vsa al fresco. Omenjena slika matere božje, katero so l. 1160. prinesli iz Carigrada, je zaprta, a kadar se zbere nekoliko romarjev, pride duhovnik in jo odpre, in ko opravijo skupno kratko molitvico, podeli zbranim blagoslov ter sliko zopet zapre.

Ob isti priliki sem šel tudi na pokopališče. S tem pohodom sem bil vrlo zadovoljen, kajti enakih nagrobnih umetnin še doslej nisem videl tu v Italiji. Obzidje je zgrajeno v jonskem slogu, seveda modernizovanem tako, kakor se sploh zdaj izvajajo grški slogi. Na vse strani so razvrščene arkade s kupolami, po katerih je polno lepih spomenikov od mramorja. Tu se vidijo prekrasne skupine, da se človek kar čudi, kaj se da vse sestaviti in proizvesti za nagrobne alegorije in simbole. Veliko spomenikov pa je tudi izdelanih prav obrtniško, da je škoda dragocenega mramorja! Največ je ondu portretov, gotovo kakih 1500 doprskih kipov in ploskvorezov; nekateri so prav živahno modelovani, da jim je, kakor se reče, vdihnjeno življenje. Mnogo jih je pa preveč gladkih — morda je sličnost dotičnikov dobro zadeta, ali umetniško niso izvedeni. V neki kapeli so razpostavljene podobe vseh slavnih bolonjskih mož: pisateljev, umetnikov, učenjakov itd. — naštel sem jih 43. Večinoma so vsi izvrstno modelovani, zlasti tehnika v obdelovanju mramorja je vprav mojstrska. To pokopališče mi ostane živo v spominu. —

Naposled sem še posetil tukajšnjo akademijo delle belle arti in galerijo slik. Akademijska palača je neznatna in malo podobna kaki akademiji; notranji prostori so pa nekoliko boljši. Galerija slik je lepa zbirka in mnogoštevilna. Nekatere slike so jako dobre, posebno slike domačega umetnika, Guida Renija. Poleg tega so tukaj zastopani po raznih nabožnih slikah mnogi bolonjski umetniki. Teh umetnikov proizvodi pa niso zbrani zgolj tu v galeriji slik, temveč se nahajajo tudi po različnih cerkvah bolonjskih, katerih pa nisem utegnil prehoditi vseh, ker se mi je mudilo dalje proti zaželenemu smotru. Videl sem tu v galeriji slik tudi slovečo, po vsem svetu znano sliko sv. Cecilije, prvo izvorno delo Rafaela, nedosežnega vrstnika orjaškega Michelangela, in ta mi je razvnela hrepenenje po Rimu! Brate! opisovati ta dovršeni slikarski umotvor — za to je moja od klesanja lesenih svetnikov utrujena roka preokorna. Pridi sam tu sem ter si oglej na svoje oči to simfonijo skladno ubranih barv!

A. Progar.

»Kaj hrast! — Hrast ga ni umoril. Pijača ga je! Malo manj naj bi pil, in dobro bi bilo,« se je razjezil starček, udaril s palico ob tla ter vzdihnil.

»Oj, oče, oče Kalinov, pravim vam, res ni bil napačen, a ta — veste — ta . . .«

»Molči, baba!« je vzkliknil starec s hripavim glasom ter počasi odkorakal proti vodnjaku, kjer je mlajši sin nalival vodo za konje.

Starec se je ustavil pred sinom, pogledal dvakrat, trikrat v nebo, puhnil velik oblak gostega dima v mrzli zrak, vzel pipo iz ust, se odkašljal malce ter rekel z zamolklim, lahno trepetajočim glasom:

»Čuj, Ivan — oni — Medved — je baje mrtev . . . Saj veš, pijača! . . . A pustimo to . . . A veš, imel ni ničesar — beračil in pokotal se je zadnji čas po svetu vsem v nevoljo . . . Dekle služi — nima takisto ničesar. — Bog ve, kje je sin . . . Čuj, za hlevom je še par desk od onega hrasta — saj veš! Napreži in zapelji jih tja gori k mizarju Šeguli ter mu reci, naj naredi rakev — za — za onega . . . Tudi pobarva jo naj — črno z belim križem na pokrovu . . . Plačam jaz . . . Čuješ? . . .«

Kašljaje je stopical v sobo. —

Ivan je zamišljen stal pri vodnjaku. —

Raz javor, ki je bočil svoje mogočne veje ravno nad vodnjakom, je padalo trepetaje rumeno listje . . . list za listom . . . list za listom. —

Moj Bog — kaj je vendar hrast, kaj je svet, in kaj smo mi!

Umetniško potovanje po Italiji.

Odlomki iz prijateljevih pisem. Priobčuje V. H—z.

V Florenciji, dne 11. aprila 1894.

tiri dni sem že tukaj v glavnem mestu predivne Toskane ter tekam po njega širnem obsežju od palače do palače, iz cerkve v cerkev ter okrog drugih spomenikov in takisto po okolici; toda pisati Ti doslej nisem utegnil, ker sem se hotel najpoprej nekoliko orijentovati.

Kakor sem Ti sporočil že dne 17. t. m. z dopisnico, sem se nastanil tukaj v nekem »pensionu«, casa Nardini, piazza del duomo 7, baš nasproti stolni cerkvi, in tu ostanem do konca tekočega meseca.

Brate! Vidi se že tukaj, da se bližam Rimu, večnemu mestu, središču lepih umetnosti, vesoljnega sveta! Nisem se zastonj trudil ter varčeval toliko let; sedaj uživam tu čisti studenec klasične umetniške lepote! In sklenil sem, ako mi Bog da zdravje, da ne bodo to zadnji moji koraki po slovečih mestih italijanskih, koder je toliko večnolepih vzgledov za vsakega umetnika!

Doslej sem si ogledal Florencijo le po nje zunanjem obličju. Izmed tukajšnjih cerkva, moram reči, da je najlepša chiesa del duomo (stolna cerkev), ki stoji sredi mesta v okviru krasnih profanskih zgradb, kakor bleščeč dijamant v zlatem prstanu. O tej prelepi stavbi toskanske gotike Ti sporočim bolj obširno pozneje.

Zatekel sem se bil slučajno še poprej, nego sem nameraval, v cerkev Santa Croce (sv. Križa.) Dragi prijatelj! To ni zgolj hiša božja, temveč celi muzej najlepših nagrobnih spomenikov, postavljenih malone vsem slavnim možem florentinskim.

Takoj ob glavnem vhodu na desno sem zagledal spomenik na grobu preslavnega Michelangela. Prešinilo me je neko sveto čuvstvo, ko sem čital ondu napis: Michel Angelo Buonarotti, scultore, pittore ed architetto . . . Lep je ta spomenik, ali vendar je škoda, da leži pod težkim kamenom mož, ki naj bi živel i telesno na veke, kakor ostane nesmrtno njegovo ime, dokler bodo na zemlji ljudje, zavzeti za lepe umetnosti! Mož je dočakal sicer visoko starost, osemnosemdeset let, toda to je bilo zanj še vse premalo; kajti, kakor sem se sam prepričal tukaj v »museo nazionale«, je imel nasnovanih še tolikanj lepih načrtov, med katerimi ga je prehitela neizprosna smrt! Prepričal sem se že tukaj v Florenciji, pohajajoč po raznih cerkvah in palačah, da slavni umetnik ni izvrševal samo imenitnih in častnih naročil v nabožne svrhe, ampak deloval je z vsem umetniškim oduševljenjem tudi za preprosti obrt: njegova mogočna roka je povzdigovala umetnost in obrtnost, pritisnivši tudi najnavadnejšim obrtniškim izdelkom pečat klasične genijalnosti. In kako neumorno je mož deloval ves čas svojega dolgega življenja, o tem pričajo neštne skice in študije v tukajšnjem muzeju in v oni hiši, kjer je imel svoj atelier.

Na njegovem spomeniku so tri alegorične podobe, predstavljajoče podobarstvo, slikarstvo in stavbarstvo, vse tri jako dobro izdelane; zlasti na obrazih se jim bere žalost radi izgube svojega neprekosnega mojstra - voditelja. Zdolaj je sarkofag, na katerem se dviga doprsni kip preslavnega Michela, katerega bi smeli imenovati zaščitnika lepih umetnosti. Ob straneh umetnikovega kipa so v ploskvo-

rezbi izdelani lovorvenci, in nad enim izmed njih je posnetek Michel-angelove podobe »Pietà«, t. j. Marija sedmih žalosti z mrtvim Kristusom v naročju. To je eden najboljših kiparskih umotvorov njegovih ter se nahaja v cerkvi sv. Petra v Rimu, kjer je sploh večina Michel-angelovih del, bodisi kiparskih ali slikarskih, bodisi stavbarskih.

Sosed temu spomeniku je oni, katerega so Florentinci postavili nesmrtnemu svojemu rojaku Danteju Alighieriju, pevcu »Divine komedije«, ali kakor slove napis na spomeniku: »Onorate l' altissimo poeta!« To je velik spomenik iz mramorja; na vrhu sedi slavni pevec »pekla, vic in nebes«; z desnico si podpira zamišljeno svojo glavo, v levici pa ima knjigo, ki obsega seveda »nebeško komedijo; ob njem leže razne knjige in pevska lira s potrzanimi strunami. Pod njim sta alegorični podobi: Italija in poezija, pokladajoči lovorjeve vence na grob mojstru-pevcu naroda italijanskega. Podobe so jako dobro, izrazito izvedene in z življenjem navdihnjene, mojstrsko delo, katero je izvršil kipar Stefano Ricci. Kakor Ti je znano, je Dante pokopan v Raveni, torej je to samo »kenotaphion« nesmrtnemu Florentincu.

Poleg teh dveh glavnih spomenikov je ondu v cerkvi sv. Križa še mnogo drugih, n. pr. spomenik Alfieriju, ki ga je izdelal Antonio Canova; potem spomenik grofinje Albanyjeve, delo Luigija Giovannozzija i. t. d.

Kakor je videti, so znosili Florentinci v cerkev sv. Križa k večnemu počitku vse svoje slavne može, in zategadelj jo imenujejo po pravici »Panteon Italije«, ki ga še dandanes hodi občudovat ves omikani svet. Da! ko bi Ti videl, koliko je tu tujcev, zlasti mladih umetnikov, ki proučujejo in posnemajo te prekrasne kiparske umotvore, in ko bi slišal, kako se tu glasijo vsi jeziki sveta, samo našega slovenskega jezika ni čuti nikjer — razjokal bi se ter odšel iz te preznamenite spomeniške cerkve, kakor sem to storil jaz, ne zmenivši se za divne slike, katerih je ondu velika množina na platno in na presno, dela slavnih mojstrov-slikarjev, šel sem iz cerkve in iz mesta, da se mi užaljena duša nekoliko potolaži ter si ogledam slikovito ondotno okolico.

Florencija se kot mesto kaže gledalcu v čaroviti sliki. Cerkvene kupole, stolpi in posamične palače — vse je zasnovano in vzgrajeno v nekakem posebnem, plemenitem duhu, česar drugod ne opaziš; vsaj kar sem jaz obhodil sveta, nisem še naletel na toli skladno ubrano mestno sliko — žal, da nisem več opisovanju pokrajinskih panoram!

Tu zunaj mesta sem šel na pokopališče St. Miniato. Dragi moj! Le prekrižaj in prečrtaj vse ono, kar sem Ti poročal doslej o pokopališčih italijanskih, kajti proti florentinskemu »Campo Santo« so

so vsi dosedanji zgolj puščave! Dasi je to pokopališče majhno, je vendar polno kiparskih umotvorov, da iz početka ne veš, kam bi pogledal najprej. Tu je več nagrobnih spomenikov, ki so povsem preprosti ter gotovo niso stali mnogo denarja; ali kar predstavljajo, in kako predstavljajo, to je vse toli pomenljivo, naravno in resnično, da mora človek, pa si bodi še tolik nevernik, verjeti v veselo svidenje onostran groba! Tukaj je proizvedeno od mramorja mnogo silno ganljivih prizorov iz rodbinskega življenja, kateri pričajo o veliki obitejski ljubezni. Tu so na očetovem ali materinem grobu jokajoči otroci, tam na grobu svojega moža togujoča vdova, dočim tu-le zopet roditelji žalujejo na grobu prerano jim umrlih otročičev i. t. d. — vse to v najrazličnejših varijacijah in v genijalno nasnovanih skupinah. Najbolj se mi je omilil spomenik neke gospe, ki je bila, kakor pravi napis: »mati sirot in laškega naroda«; skiciral sem si ga v svoj potni zapisnik. Na odbitem stebru je postavljena doprsna podoba dotične gospe. Ob steber se naslanja majhna deklica v siromaški obleki, sedem, osem let stara, ter se joče in si briše solze s predpasnikom toli naravno in občutno, da misliš, da gledaš pred seboj živo bitje, ne pa od kamena izklesane sohe. Zdolaj ob stopnicah sedi siromaška žena z otrokom v naročju ter gleda proti nebu vsa žalostna. Nehote sem se tu spomnil Potočnikove »Sirote na materinem grobu«, ki bi bila tudi jako primeren predmet za kak nagrobni spomenik, kakor se sploh v slovenskih pesmih nahaja mnogo lepih snovi za kiparje; žal, da se ne porabijo! Dasi imamo Slovenci precej bogatinov, ki bi si lahko privoščili kak mramorni spomenik v umetniški obliki, si vendar nobeden tega ne domisli! Večina njih naroči pri kamenoseku težek, okorno izklesan kamen s kratkim napisom in s fotografijo pokojnikovo, v porcelan vžgano. — Prijatelj! kaj takšnega Ti pač ne pride občudovat ali skicirat nobeden tujec! Tu ne govorim zato, da bi obrnil pozornost na-se, ker jaz, hvala Bogu! ne pogrešam dela, temveč ker želim, da bi se tudi v Slovincih začele bolj čislati lepe umetnosti, ter da bi tudi naši mladeniči prihajali sem-le v Italijo na umetniško potovanje! . . .

Kakor sem Ti že prej omenil, je tukaj vse polno potujočih umetnikov: risarjev, ilustratorjev, slikarjev, podobarjev in arhitektov, ki skicujejo in posnemajo prelepe umotvore nesmrtnih mojstrov italijanskih. Večina njih je Nemcev iz vseh krajev: iz Avstrije, iz Nemške in iz Švice; potem mnogo Francozov in Angležev; da, tudi Švedi in Madjari se tu oglašajo, le nas ubogih Slovencev ni slišati niti nikjer! Sploh ga ni čutiti Slovana med omenjenimi umetniki, dasi

imajo naši bratje Čehi, Poljaki, kakor tudi Hrvatje in Srbi dokaj razvito umetnost. Morda si ne upajo na dan s svojo materinščino? Med tujimi umetniki in kopisti sem videl mnogo ženskih: mladoletnih gospic in priletnih gospej, ki so jako marljivo in spretno risale in z akvarelnimi barvami slikale raznovrstne predmete; ponarisavale in ponaslikavale so po mestu cerkve in zasebne palače z arhitektonskimi pročelji, slikovite mestne vedute in ulične perspektive, druge zopet po mestni okolici se razgrinjajoče pokrajinske prizore. Nekatere slikarice pa se zatekajo v notranje cerkvene prostore ter slikajo tako imenovane »interieurje«, t. j. z mističkim somrakom prepredene cerkvene ladje in posamične kapele, druge zopet kopirajo slike in kiparske podobe i. t. d. In ti slikarski izdelki, izmed katerih so mnogi proizvedeni s čudovito spretnostjo, povsem umetniški, so razpostavljeni po vseh prodajalniških izložbah, in tujci jih kar kupoma kupujejo za spomin na »lepo Florencijo«. —

Štiri dni sem šele tukaj v glavnem mestu toskanskem, a videl sem že toliko lepega, zanimivega, da bi Ti vsega tega ne popisal niti celi mesec! In koliko me še čaka — prezanimivega, občudovanja vrednega gradiva, tega Ti niti ne vem povedati! A jaz hočem vestno in varčno porabiti zlati čas ter si napojiti dušo s svetlobo božanske lepote za bodoče svoje delovanje tam gori v mračnih naših zagorskih kotih!

A. Progar.

Slike in sličice iz življenja.

Spisuje Márica.

II.

Ranil se je bil na lovu, ko je gazeč, po debelem snegu, zašel v jarek, ki je bil zasut do vrha. Zdravniki so sicer trdili in ga navdajali z nado, da rana ni nevarna; vendar je sam dobro vedel, da te bolezni ne prestane. Ko bi bila le rana! A ležal je, še sam ni vedel, kako dolgo, v burji in snegu, ko se ni mogel vzdigniti. Dobil je tedaj smrtonosno bolezen v prsih, in neprijazna smrt ga je ustavila na poti življenja, ki mu je bilo vendar toli prijetno; saj je imel vsega, česar si more le želeči človeško srce: bogastvo, ljubo ženo, krasne otroke in najlepša moška leta!

* * *

Umetniško potovanje po Italiji.

Odlomki iz prijateljevih pisem. Priobčuje V. H—z.

V Florenciji, dne 26. aprila 1894.

Ob brezbržnem pohajkovanju po slikoviti okolici florentinski in resnem proučevanju klasičnih umetnin, ki se nahajajo po mestu, mi bliskoma potekajo blaženi dnevi tu v prekrasni stolici toskanski Zjutraj se izprehajam po mestnih šetališčih ob Arnu, Lungarno imenovanih, ki se raztezajo po obeh obrežjih te reke; po dnevi obiskujem razne cerkve in profanske palače, v katerih so na ogled izpostavljeni svetovnoznani proizvodi nesmrtnih umetnikov; proti večeru pa krenem zopet iz mesta venkaj na takozvani 'Viale dei Colli', t. j. po hribu okrog mesta napeljano cesto, ki je menda najlepša promenada cele Italije. Ta z drevoredi in sicer s platanami, jagnjedi in lavorjem obsajena cesta je 5760 m dolga in 18 m široka, z nje se razgrinjajo predivni razgledi na mesto Florencijo in nje okolico.

Za prijetno izpremembo sem že po večkrat posetil: pokopališče S. Miniato in Piazzale Michelangelo, prej navedeno Viale dei Colli in cerkev S. Salvatore del Monte, palazzo Bargello (zdaj Museo Nazionale) in Fiesole; potem palazzo Vecchio, palazzo Pitti, palazzo Strozzi ter galerijo degli Uffizzi in akademijo di belle arti, da ne govorim o stolni cerkvi in drugih hišah božjih, katere sem takisto že nekaterekrat obhodil.

Kakor sem že rekel: ti dnevi so mi potekli, kakor bi bil z očesom trenil, in v treh dneh moram odriniti v mesto, ki je poglaviti moj smoter: v Rim. V naglici Ti torej obrišem nekatere najznamenitejše točke svojega ondukajšnjega proučevanja:

Accademia di belle arti, o kateri sem mislil, da mora imeti tu v Florenciji, v toli umetniškem mestu, prekrasno palačo, je napravila na-me po svoji vnanjosti neugoden vtisk; majhno, neznatno poslopje je namreč, sicer ne tako neznatno, kakor tisto v Bolonji. Notranji nje prostori, dasi premajhni za toliko množino slovečih umtorov, pa so mi bolje ugajali.

V pritličju, na drugem dvorišču in to v posebni sobi, v katero prihaja svetloba od zgoraj skozi stekleno kupolo, stoji svetovnoznani Michelangelov David. Ta kip, katerega je nedosežni umetnik ustvaril v prvih letih svojega mojstrstva, je izmed najbolj dovršenih del Mi-

chelangelovih; z njim se je pregenjalni mož hkrati proslavil pri vseh svojih sodobnikih. Vasari, znani pisec umetniške zgodovine italijanske, pravi, da je Michel Angelo s tem svojim Davidom prekosil vse doslej poznane stare, grške in rimske kipe. Michelangelov David nam predstavlja tega mladoletnega junaka svetopisemskega v tistem trenutku, ko je baš pripravljen, da bi zalučil kamen v velikana Golijata. Smelo in mirno pokoncu stoječ, drži v povzdignjeni levici znano svojo lučalnico, a v desnici, ob životu mu navzdol iztegnjeni, drži pripravljen kamenček. Da, prijatelj, to je v resnici mojstrski umotvor! Rečem Ti, da se ga nisem mogel do sita nagledati; trikrat sem se vrnil, predno sem ostavil ta orjaški kip!

V navedeni sobani je bogata zbirka raznovrstnih skic, študij, načrtov kakor tudi sadrenih posnetkov Michelangelovih podob; jako so zanimive in poučljive, ker se na njih vidi, kako se je nesmrtni umetnik lotil tega ali onega dela, kako ga je s početka zasnoval, in kaj mu je vse na misel prišlo ob razvijanju in izvrševanju svojih umotvorov. Zlasti klasična je njegova anatomija, v kateri je bil izreden veščak, da mu ga ni z lepa vrstnika; to se razodeva zlasti na nekaterih njegovih skupinah v palazzo Vecchio. Sploh je tukaj v Florenciji, naj pridem kamorkoli, povsod mnogo Michelangelovih del, in to ne morda le njegovih učencev in kiparjev njegove šole, temveč vprav proizvodov njega samega, bodisi dovršenih, ali pa šele pričelih in napol izgotovljenih.

V ostalih prostorih te florentinske akademije lepih umetnosti je mnogo krasnih umetniških proizvodov: kipov, ploskvorezov in lesenih rezbin, a še več je oljnatih slik na platno. Tu se lahko poučiš o početku in razvoju italijanskega slikarstva od XIV. do XVI. veka. Jako zanimivo je primerjanje beneških mojstrov-slikarjev s toškanskimi, s katerimi so beneški kaj uspešno tekmovali, zlasti z živahno tehniko v barvah. Glede kiparstva in plastičnih vzvišenin iz gotiške dobe opaziš tu poseben, od naše gotike povsem različen slog, in takisto so dotična dela nekako drugače pobarvana nego-li pri nas.

Takoj ob vhodu je četvero nizkih ploskvorezov (bas-reliefov) od žgane gline (terracotta), katere je izdelal Lucca della Robbia, potem je ondu več doprsnih kipov od sadre in sicer portretov slavnih slikarjev.

V »dvorani velikih slik« so razvrščene slike slovečih florentinskih mojstrov, med njimi n. pr. so: Cimabue, Buffalmacco, Giotto, Gaddi, Don Lorenzo di Firenze, Nicola di Pietro Gerini, Gentile da Fabriano,

Fra Giovanni Angelico da Fiesole, Massaccio, Filippo Lippi, Verrocchio, Botticelli, Ghirlandajo, Perugino, Andrea del Sarto i. t. d.

V »dvorani starinskih slik«, je šestdeset slik toskanske šole iz XIV. in XV. stoletja, med katerimi se odlikujejo: prej imenovani Botticelli, Francia in zopet Ghirlandajo ter Fra Giovanni Angelico.

V »dvorani malih slik« pa je okolo sedemdeset slik, in to mojstrskih del iz XIV. do XVII. veka, večinoma od prej navedenih florentinskih slikarjev.

Opisati podrobno vse te posamične slike pač ni možno, niti ni to moj namen; ako te pa pot kdaj privede semkaj na obrežje mnogo-pevanega Arna, tedaj si jih oglej na svoje oči! Opozorim pa naj Te še na najnovejše slike v prvem nadstropju; le-te prikazujejo boje z Avstrijci in z drugimi sovražniki, seveda zgolj take, da v njih zmagojujejo hrabri Piemontezi; saj je platno tudi potrpežljivo kakor papir.

Meni neslikarju je ugajala izmed vseh ondu zbranih slik posebno tista, ki predstavlja smrt mojstra italijanskih slikarjev, Rafaela Sancija. To Ti je toli ganljiv prizor, da Ti pretrese srce ob tragični usodi umetnika po božji milosti, ki je umrl »v cvetu života« in na vrhuncu svojega delovanja. Bridka žalost radi nenadomestne izgube genialnega ljubljenca božjega je utelešena v podobi njegove neveste, ki kleči vsa objokana ob postelji, a njo tolaži papež, sedeč ob zglavju.

Izmed klasičnih umetniških zbirk v akademiji sem se zopet peljal iz mesta in sicer z električnim tramvajem na prijazni holmec Fiesole. Tu je bilo starodavno etruško mesto, katerega mogočno obzidje še dandanes odkopujejo. Tam gori je cerkev sv. Dominika, ob njej pa samostan, v katerem je živel in deloval zgoraj omenjeni slikar Fra Giovanni Angelico. Njegove nabožne podobe se odlikujejo po neki vprav rajski milobi.

Od tu gori se odpira čudovit, nepopisen razgled na Florencijo in slikovito nje okolico. Iznad prostranega mestnega obsežja se ponosito dvigajo kupola in zvonik stolne cerkve, palazzo Pitti in cerkev S. Croce. Tudi židovska sinagoga z mavrsko svojo kupolo se mogočno spenja, kakor bi hotela tekrovati s klasičnimi stavbami krščanskimi.

Ko sem se bil vrnil v mesto, razvedren in okrepčan na duši in telesu, sem šel v svetovnoznano galerijo degli uffizzi.

Tu sem zlasti občudoval in primerjal misli, nazore in domišljivost narodov, kako se namreč po njih razlikujejo posamične šole, katerih mnogovrstnosti se ne moremo načuditi. Tu imaš posebno florentinsko šolo, potem občo toskansko šolo, tam zopet beneško, dalje rimsko,

francosko, nemško in nizozemsko ter holandsko šolo. To vse me je izredno zanimalo, veselilo ter navduševalo; a pri vsem tem me je bolelo srce, ko sem se z Jenkom spomnil naše slovenske domovine, »vsemu svetu nepoznane, od nikogar spoštovane«. Kdo bi me mogel bolje vzradostiti, nego-li oni, ki bi mi tukaj, v zboru kulturnih narodov, pokazal vsaj kakšen sled slovanske umetnosti . . . Nikakor ne verjamem, da je naša revščina glavni in edini zadržek razvoju lepih umetnosti v Slovencih! Saj tudi tukaj nisem našel zlatih hribov in srebrnih dolin! Ali ti ljudje so bili marljivi in neumorno delavni ter so pospeševali z vsemi silami svoj napredek! In česar niso mogli izvršiti sami, so si pridobili od sosedov; od Francozov in Nemcev i. t. d. A sedaj hodijo k njim občudovat in proučevat vsi narodi. Toda pustiva pretožno premišljevanje naše umetniške bede ter se ozriva raje po tej prebogati galeriji.

Najprej vstopiva v dolnji hodnik, ki veže palazzo Vecchio z loggio dei Lanzi. Tu je množina plastičnih kipov, skupin in vzvišenin starih Grkov in Rimljanov, a ne morda od sadre, kakor navadno v naših zbirkah, temveč od pristnega mramorja; večinoma so izvorni proizvodi, in le malokatera kopija je med njimi. Tukaj se prikazuje malone vsa mitologija v podobah, poleg teh pa je mnogo dekorativnih del, vse lepo in pregledno urejeno, da ogledovalec takoj zapazi, kako so Grki večinoma le prirodo predstavljali ter svoje podobe posnemali po živih vzorcih, a Rimljani, ki so se tudi te umetnosti poprijeli, so pričeli sčasoma proizvajati bolj dekorativna dela. — Tu je vse polno kopistov; nekateri proučujejo plastiko, drugi posnemajo slike; in za ta posel je v tem hodniku jako ugodna svetloba.

Za tem koridorom sem si ogledal v naglici vse sobane samo toliko, da sem dobil vsaj pregled o njih številu in vsebini. Nad posamičnimi vrati so napisi: Scuola Toscana, Fiorentina, Veneta, Ferrarese, Olandese, Fiaminga, Tedesca, Francese i. t. d. Opazil sem takoj na prvi pogled velikanski razloček v tehniki in koloritu posrednih narodov. A ne samo po narodnostih, temveč tudi po časih in dobah se razlikujejo razne umetniške šole; to se vidi tudi na risanju, skicah in študijah, ki so jih napravili zastopniki raznih narodov, in katerih je ogromna množina po raznih dvoranah.

Slike in nekatere lesene rezbine, ki se morejo prištevati najstarejšim proizvodom te stroke, so iz XII. veka; a niso zgolj laški, temveč tudi nemški izdelki. In jako vidni so razločki v proizvodjanju istovrstnih umetnin, pojavljajoči se od stoletja do stoletja, a napredek se kaže pri njih do nastopa gotiške dobe.

Ko sem nekoliko bolj pozorno opazoval posamične slike na platno po raznih sobanah, sem se uveril, da so se beneški slikarji tudi tukaj izkazali mojstre, posebno v tehniki z barvami in pa po nekem posebnem načinu slikarskega senčanja; ustvarjali so nekako povsem drugačne sence, in barve so kar nametavali na platno, a to se iz dalje kaj lepo poda. Tudi florentinska šola je izumila neko posebno tehniko, a najbolj zanimive so nje gotiške slike na les; le-te so proizvedene v nekakšnem modrem tonu, ki se prav prilega zlasti zlatemu ozadju in okviru. V tem so bili Florentinci pravi mojstri!

Dalje se vidijo tu slike vseh zgoraj omenjenih narodov, predstavljajoče zgodovinske prizore, potem cerkvene podobe, portreti, živali, genske in pokrajinske slike i. t. d. Tudi tu mrgoli na vseh koncih in krajih vsakovrstnih kopistov, ki ponaslikujejo stare, nesmrtnne podobe in slike veleslavnih mojstrov.

Potem sem stopal po stopnicah v gorenji koridor, ki vede čez most (Ponte Vecchio) in skozi več hiš nazaj v palazzo Pitti. Po tem dolgem hodniku je na obeh straneh polno slik, največ doprskih portretov in tudi celih podob iz viteške dobe in mnogo višjih duhovnikov, in tudi mnogo bakrorezov. Tukaj sem bil malodane sam; kajti hodnik je slabo razsvetljen, da ni moči niti proučevati razpostavljenih umetnin, kamo-li jih ponaslikovati.

A glej! Zableščala mi je nasproti jasnejša svetloba v palazzo Pitti, katerega slava je razširjena po vsem izobraženem svetu.

O tej svetovnoznani palači in o nje umetniških zbirkah pa Ti sporočim prihodnjic.

A. Progar.

Njena pisma.

Oj listi, drobni listi,
Poslednjikrat nocoj,
Poslednjikrat vas gleda
Otožni pogled moj.

Nje bela vas ročica
Pisala je nekdam,
In spet v ročice njene
Polagam vas nazaj.

Pač mnogo noč otožno
Sladili ste mi vi —
Pa, da bi kdaj bil srečen,
Saj tega treba ni.

Zatorej z Bogom, listi,
Pozdravite mi njo —
Oh, saj ljubezni zveste
Ne vzamete s sabó.

Trošan.

pobarvane ustnice so ji nervozno zatrepetale, izvil se ji je nekak grgrajoč glas, a govoriti ni mogla.

V tem je prijavila bankirka isto skrivnost tudi levi sosedi . . .

»Škandal!« je zaječala slednjič desna dama ter hropeč vzdihnila.

»Škandal!« je siknila leva ter se ugriznila v brezkrvno spodnjo ustnico.

»Omedlim . . .«

»Meni se temni pred očmi . . .«

»To je kanibalizem!« —

»Taka nesramnost!« —

»Infamija!«

»To je živinsko . . .«

»Fej!«

»Fej!« —

(Dalje prihodujič.)

Umetniško potovanje po Italiji.

Odlomki iz prijateljevih pisem. Priobčuje V. H—z.

V Florenciji, dne 27. aprila 1894.

Luca Pitti, hoteč tekmovati z Medicejci, toskanskimi vojvodi, si je dal po slavnem stavbniku Brunelleschiju zgraditi velikansko palačo, katera naj bi po svoji velikosti in impozantni vnanjosti prekosila vse ostale palače florentinske; pa ker je med tem izgubil svoj ugled, se je ustavila tista zgradba, in dovršil jo je šele za sto let pozneje njega pravnuk. Palača je podobna gradu, nekako nalašč preprosta, brez vsakršnega zunanjega nakita, a notranji prostori so umetniški, vprav knežje opravljani.

Stopivši iz mračnega hodnika v prvo sobo, sem mislil, da sem prišel, kakor pravijo pri nas, v »mala nebesa«! Sobe so visoke v dve nadstropji, bogato okrašene s štukaturnimi podobami in z drugimi okraski. Po stropih in dolenjih stenah so slike ‚al fresco‘, med katerimi je ozadje prevlečeno s svilenimi preprogami in sicer vsaka soba drugače: ta rdeče, druga zeleno, tretja belo i. t. d. Takisto ima sleherna soba svoje posebno, povsem drugačno opravo. Sploh pa so stoli in omare od dragocenega lesa, umetno izrezljane, a mize so od

raznobarvnega mramorja, v katerega so vdelane mozaike od vsakovrstnih dragih kamenčkov. Te mize so bile silno drage; ena izmed njih je stala čez 500.000 lir. Enako so umetno izdelani od mramorja tudi okviri ob vratih in oknih, takisto kamini — vse je od mramorja, lepo polirano, da se lahko reče: to je res knežje bivališče! Tudi figuralne plastike, mitoloških kipov in posvetnih portretov je mnogo po teh sobah.

V tretjem nadstropju se nahaja sloveča galerija Pitti, ki obsega okolo petsto podob in slik; med poslednjimi je dvanajst — Rafaelovih.

Posamične sobe te galerije imajo stropne poslikane z alegorijskimi podobami, po katerih se sobe tudi imenujejo. Najprej je šest glavnih dvoran in sicer: »Dvorana Ilijade«, na katere stropu je poedine prizore naslikal Luigi Sabatelli. Takoj ob vhodu na desno je »Sv. družina«, slika Rubensova; nad vrati je »Devica Marija z angelji«, imenovana »Madona del collo lungo«, Parmeggianinova; potem je ženski portret Rafaelov, znan pod imenom »la gravida«, dalje doprsna podoba Zveličarja, Tizianovo delo, in še več drugih slik, katerih ne morem posamično opisati, temveč le na kratko omenim še Fra Bartolommea »Zaroko sv. Katarine«, menda izmed najboljših slik tega mojstra florentinskega, ki je malo da ne dosegel neki samega Rafaela — in pa dva portreta Tizianova: »Filip II., kralj španski, in »kardinal Ippolito de Medici«; le-tega glava je kaj duhovito očrtana, a kolorit je čudovito nežen in skladno ubran. Naposled naj te opozorim samo še na Giorgionejev »Koncert«, ki prikazuje meniški tercet. — Prav tako sem prehodil Saturnovo, Jupitrovo, Martovo, Apolonovo ter Venerino dvorano, ki prikazujejo takisto nesmrtno umotvoro že navedenih in drugih mojstrov.

Izmed slik Martove dvorane naj omenim Rafaelovo preslavno sliko »Madona della Sedia«, t. j. Marija, sedeča na lesenem naslanjaču z Jezuščkom v naročju, a poleg nje pa sloni ljubki dečko Janez Krstnik. Posnetki te slike so po vsem svetu znani in razširjeni in to v bakrorezih, barvotiskih, fotografijah, a tudi v slikanih kopijah i. t. d. Toda če si se tudi divil izvrstnim posnetkom, original je nedosežen, in načuditi se ne moreš božanski mirnosti in vprav klasični preprostosti, ki očaruje gledalca v pravem pomenu besede ter se mu vtisne v dušo neizbrisno za vse življenje! —

V Apolonovi dvorani so zopet trije mojstrski, portreti Rafaelovi in sicer ti-le: »Angiolo Doni«, slikarjev prijatelj, »Magdalena Strozzi-Doni« in pa »papež Leon X.« s kardinali: »de Medici in de

Rossi«; na le-tej sliki je sodeloval tudi Giulio Romano, in Vasari pravi o njej: »Nobeden mojster ni ustvaril kaj boljšega, in tudi nobeden ne bode.« — Nagledavši se tega umotvora, sem prezrl vse druge slike v tisti dvorani.

Dokončavši ogledovanje teh šestero pglavitih dvoran, sem prehodil še ostale sobe, katere so takisto imenovane po mitoloških bogovih in junakih, n. pr. po Jupitru, (»dvorana Jupitrove vzgoje«), Ulisu, Prometeju; potem galerijo Pocetti, po stropnih slikah Bernardina Pocettija tako nazivana. Razen že navedenih je ondu še »dvorana pravice«, »Flore« in »otrok« (»sala de Putti«).

Po vseh teh sobanah je takisto vse polno slik na platno, večinoma od prej imenovanih mojstrov florentinskih in beneških in še od nekaterih drugih, katerih Ti ne morem niti vseh imenovati, kamoli opisati njih slike. Zadovolji se torej, da omenim le še dveh Rafaelovih slik, in te sta: »Dama s pajčolanom« (»la donna velata«) in »Madonna del Granduca«. Prva kaže neko gospo z dolgim, z glave se razgrinjajočim pajčolanom, vso z jasno svetlobo oblito; nje obličje ima medlo bleščeč inkarnat, katerega oživljajo velike, temno žareče oči; zlasti pa je mojstrsko očrtan nje vrat, katerega labodjo beloto silno povzdiguje okrog njega oviti trak s črnimi kamenčki. Druga slika nam predočuje deviško Mater božjo, gledajočo z na pol odprtimi, sramežljivo povešenimi očmi ljubeznivo svoje dete, katero drži z obema rokama.

Da si ne bi pokvaril preblazene slasti, užite ob motrenju te prenežne podobe Marijine, nisem pogledal ta dan nobene druge slike več!

Za mene podobarja v tej obširni zbirki slik sicer ni bilo mnogo plastičnih predmetov za proučevanje; a ko bi si hotel z umetniškim pridom ogledati vse ondu razpostavljene slikarske izdelke, ne bi jih obhodil cel mesec! Kdor bi pa hotel vsako posamično sliko proučiti, ne bi prišel vse leto iz sloveče galerije Pittijeve. Jaz kot mimoidoč potnik sem se jedva toliko poučil, da vem za bodoče slučaje, kje in kakšen je ta ali oni umotvor. Oprosti torej, da sem ti opisal vse le bolj površno, in da sem morda tu ali tam omenil kakšno stvar na nepravem mestu; saj jaz ne hrepenim po pisateljski slavi ter pišem zgolj Tebi, da te obveščam, kod potujem, in kakšne vtiske mi napravlja moje prvo umetniško potovanje po Italiji.

A. Progar.

„Ah!“ zajeca spet sluga. „Gospodine Bog, pomiluj! . . . Batjuška, izgubljen si — njih milost, tvoj gost, je velik vitez.“ —

Santis je nekoliko pomolčal ter zaobrnil oči, da se je videla sama belina.

„Ali ni nikakršne pomoči?“ zaihti sluga ter mi pade pred noge . . . „Gospodine, pomiluj batjuško! . . .“

„Ne! — Bila se bodeva!“

Sluga je ječe vstal ter si grizel mastne, debele brke, da bi skrill solze, ki so mu silile iz oči . . .

Ko sva si stala nasproti z velikima, težkima sabljama, katerih ročniki so bili okrašeni z zlatom in demanti, se obudi v meni moja risja narava.“ — Kavalir je strašno namrgodil tolsti obraz ter spet zaobrnil oči, da se mu je zasvetila velika, ob koncu rdečkasta belina. — „Zamahnem . . . Anton Antonovič vzdihne . . . sluga zakriči . . . težak padeč . . . in kri pordeči stare, že obledele preproge . . .

Mirno položim sabljo na mizo ter tiho idem iz sobe. —

In tedaj sem sklenil, otresti raz svoje noge prah ruskih deželat ter se vrniti v domovino, a ravno . . .“

(Konec prihodnjic.)

Umetniško potovanje po Italiji.

Odlomki iz prijateljevih pisem. Priobčuje V. H—z.

V Florenciji, dne 28. aprila 1894.

Dvanajst dni stanujem že tu nasproti stolni cerkvi ter si jo zavzet ogledujem od zunaj in znotraj; toda zdaj, ko bi Ti jo imel opisati, kakor sem Ti obetal, se mi ustavlja pero v preokorni roki. In kaj čudo! Preveličastni umotvor stavbenski, katerega je izdelovalo tisoč in tisoč rok pod vodstvom petih slovečih arhitektov dalje nego dvestoletji — vse to naj bi Ti jaz, nepoklicani enodnevní potopisec, predstavil na mali poli papirja z drobnim perescem — prijatelj, to je nemogoče! . . .

Obhodil sem v tem vse imenitnejše cerkve florentinske, a s tem prečudovitim domom se ne more meriti nobena! Tu se človek čudi in strmi; in če te naglo kdo nagovori, kaj da praviš o tem čudesu italijanske gotike, mu ne veš kaj odgovoriti.

Da, res! To so ti bili duševni velikani — ti stavbniki italijanski v zlati dobi umetniškega preporoda! Motreč to njih mojstrsko delo,

ne moreš verjeti, da so je izvršile človeške roke! Zlasti kupola te florentinske katedrale, ki se dviguje iznad vseh ostalih zgradb mesta, te kar očara in ti, rekel bi, omami pogled!

Pa kaj Ti koristijo vsi moji še tolikanj oduševljeni vzkliki — ako ne vidiš nje same na svoje oči, si ne moreš ustvariti ni približnega pojma o tej čaroviti hiši božji! — Toda dasi vem, da nisi, kakor tudi jaz ne, poseben prijatelj abstraktnim številkam, vendar Ti navedem, da izvršim vsaj po nekoliko dano Ti obljubo, nekatere podatke o njenih dimenzijah.

Stolno cerkev, la Cattedrale di Sta. Maria del Fiore, tako imenovana po liliji, ki je heraldički znak mesta Florencije, so gradili in izdelovali od l. 1294. do l. 1474, a nje portalno pročelje, kateremu je temeljni kamen položil l. 1860. re galant'uomo, Victor Emanuel, so dovršili jedva pred nekaterimi leti.

Cerkev je zgrajena v slogu italijanske gotike. Le-ta se razlikuje od ostale gotike v tem, da je prilagojena jasnejšemu podnebjju, ravnjšim pokrajinskim oblikam in nalik bujnejšemu rastlinju tu na jugu se razploščuje v ugodno širino, dočim gotika na severu s stisnjenimi skupinami svojega stebrovja sili nekam hrepenljivo naravnost kvišku po zgledu ravnoraslega smrečja pod mračnim severnim nebom. Zbog tega gotiške cerkve italijanske razen milanske ne tiče med ozkostolpičastimi zvoniki, temveč le-ti stoje navadno nekoliko v stran, povsem samostalni; takisto zvonik te florentinske katedrale.

Cerkev ima od zunaj plastične dekoracije od raznobojnega, brušenega mramorja, ki so v smislu gotiške arhitektonike izvedene povsem pravilno; to velja o postranskih stenah, tem bolj pa o novem portalnem pročelju.

Dolžina vse cerkve znaša 169 m, a široka je poprečna nje ladja 104 m; nje kupola, katero so po načrtu Filipa Brunelleschija stavili štirinajst let, je 91 m visoka, nad njo pa se dviga še za 16 m višja tako zvana laterna.

Prvotni načrt cerkvi je napravil Arnolfo del Cambio; ko je ta l. 1310. umrl, je vodil nje graditev 33 mesecev slavni Giotto, za njim pa Fr. Talenti in Alb. Arnoldi. Nova fasada je izdelana po načrtu De Fabrisa. Razume se samo ob sebi, da so te arhitektonske dekoracije olepšane s figuralnimi okraski: kipi in ploskorezbami.

Zvonik, pri katerem so razen Giotta sodelovali And. Pisano, Fr. Talenti in Neri di Fioravanti, je sezidan v istem slogu, kakor cerkev in sicer na štiri ogle. Visok je 84 m. Pravijo, da je on izmed najlepših zgradb v Italiji. In res, ta zvonik je toli krasen in čaroben,

da bi moral biti iz mokre gobe ustvarjen, kogar bi o motrenju tega vele mojstrskega umotvora stavbenškega ne prešinjal božanski plamen umetniškega navdušenja! Škoda, da se ne dobe posnetki tega zvonika, kakor se dobe posnetki Eifflovega stolpa s pariške razstave — to bi bil najprimernejši okrask na mizi slehernega umetnika!

Razpredeljen je ta florentinski zvonik v štiri nadstropja. Pritličje njegovo je bogato okrašeno z raznimi mramornimi podobami in vzvišeninami, gorenja nadstropja pa imajo vedno širje prozore (okna), in zategadelj so njih posamični deli: oglišča, stebri in okenski okviri čim više tem drobnejši in nežnejši. In baš tu je razvit bujni cvet klasične gotike italijanske.

Ker ni mogoče niti približno opisati vsega okrasja, naj Ti navedem vsaj imena kiparskih dekoracij na zvonikovem pritličju: Na zapadni strani so podobe štirih evangelistov, katerih prve tri, Matevža, Marka in Luka, je izdelal Donatello, četrtega (Janeza) pa Nanni di Bartolo. Na južni plati so kipi štirih poglobitnejših prorokov, prvi trije izdelani od And. Pisana, četrti pa od Giottina. Takisto so na iztočnem zidu zvonika en prorok in trije očaki; Abraham in Izak sta Donatellova, druga dva kipa pa je izklesal Nicolo di Piero Aretino. In na severni zvonikovi steni so štiri Sibile, katere sta menda izklesala Luca della Robbia in ravnokar omenjeni Nanni di Bartolo.

Pod temi posamično stoječimi podobami so vzdane ploskvorezbe, predstavljajoče na vsaki strani po sedmero predmetov, in sicer: poglobitne kreposti, dobra dela, blaginje in sv. zakramente. Niže zdolaj se predočujejo zopet v raznih vzvišeninah mnogovrstni prizori iz človečanskega razvoja od ustvarjenja prvih naših roditeljev, Adama in Eve, do zlate dobe grške. Vse te ploskvorezbe so ustvarili prej imenovani kiparji florentinski.

Tu ima ukaželjni kipar na vsaki posamični podobi dovolj gradiva za proučevanje, da ga ne zmore v dveh ali treh mesecih, kamo-li v štirinajstih dneh, ki so odmerjeni meni mimooidočemu potniku!

O predivnem razgledu z opisanega zvonika Ti niti ne govorim, ker bi bila sleherna beseda zastonj. Pojdi gori pa se naužij preslikovite panorame, ki se razgrinja od ondod strmečemu pogledu!

Takisto Ti ne maram podrobneje naštevati vseh raznovrstnih umetnin, katere sem videl ter ves ta čas proučeval v isti cerkvi. Ondi so veličastni nagrobni spomeniki; med njimi se odlikujeta posebno Brunelleschijev in Dantejev, na katerem je upodobljeno mesto Florencija in pa prizori iz njegove »Divine comedie«. Potem je tu mnogo doprsnih kipov in svetniških podob ter vzvišenin, izvrstno proizve-

denih od slovečih kiparjev florentinskih. Za velikim oltarjem je nedodelana skupina »Pietà« Michelangelova. Slike na presno v kupoli in pristranskih kapelah so takisto vredne temeljitega proučevanja, kakor tudi slike na platno, ki dičijo posamične žrtvenike. Jako poučljiva so tudi plastično izdelana vrata i vnanja cerkvena, i ona, ki vodijo v sakristijo, ker so na njih mojstrske ploskvorezbe.

Naposled naj Te še opozorim na prekrasne mozaike po cerkvenem tlaku, katere so izvedene po umetniških načrtih, in pa na dragocene slike po šipah na oknih.

Prezanimiv je pogled s kupole, ker nas pouči o genijalnem nje osnutku in nam kaže mesto in njega okolico še v širšem obsežju, nego-li z istega zvonika, tako da bi stal in sanjaril tam zgoraj ves božji dan!

Utrujen po napornem strmenju v ta čudesni umotvor italijansko-gotiške arhitekture, sem krenil zopet v mestno okolico, da nekoliko, kakor bi rekel, duševno prebavim čarovite vtiske.

Vrnivši se z izprehoda, sem šel v umetniško razstavo, katero je baš te dni priredila družba florentinskih umetnikov »la società artistica«. — Dragi moj! Tu še živijo umetniki! In ti imajo preizvrstno tehniko v obdelovanju mramorja; kar igrajo se ti z njim kakor z voskom! Sploh se to pozna vsem tukajšnjim modernim umetniškim izdelkom, ki so razpostavljeni po prodajalniških izložbah; tu so podobe zgolj od alabastra in dragocenega mramorja, dočim se mi neimoviti, za lepe umetnosti topi Slovenci zadovoljujemo s podobicami od sadra in žgane gline (terracotta), da ne govorimo o — lesenih svetnikih, s katerimi okrašujemo takisto lesene oltarje bornih naših cerkva.

A. Progar.

Kmetiška ljubezen.

Spisal Premec.

(Dalje.)

Okoli ene popoldne je res prišel v hišo stric Matija, brat Rejkin, po katerega je bila takoj zjutraj poslala, namignivši mu, naj se praznje obleče.

»Ali si prišel? Kako pa doma kaj? Je-li Barba zdrava? Kaj dela Francek?« je vpraševala Rejka v eni sapi, sileč ga v toplo izbo.

»Hm ghm, vse dobro, vse prav, samo malo bolni smo vsi; no, pa bo že! Kaj pa pri vas? Kaj si mi hotela Mica?«

Umetniško potovanje po Italiji.

Odlomki iz prijateljevih pisem. Priobčuje V. H—z.

V Florenciji, dne 30. aprila 1894.

Poslednja dva dneva, ko sem bival v Florenciji, sem še enkrat pregledal cerkve in umetniške zbirke, ki sem jih že prej večkrat obiskal, in se poslovil od priljubljenih mi umotvorov.

V cerkvi sv. Lavrencija, kjer so pokopani slavni Medicejci, sem ogledoval njih nagrobne spomenike. Posebno se odlikujeta dva v novi zakristiji, in sicer spomenik vojvode Lorenza in Giuliana de' Medici. Prvi se kaže nekam ves zamišljen, pravijo mu, »il pensiero«, t. j. zamišljenec. Njegov sarkofag dičita dve alegorski podobi: Jutranja Zora in Večer. Drugi, Giuliano, pa se nam predočuje kot vojskovodja sv. cerkve, zroč s ponosnim zaupanjem v svet, kakor da je pripravljen, da naskoči vsaki hip njene sovražnike. Ob njegovi rakvi sta takisto dve alegorski podobi ter predstavljata: Dan in Noč. Poslednja podoba, ženska seveda, je res občudovanja vredna, in po pravici jo je proslavil sodobni pesnik Strozzi s krasnimi stihi:

»La Notte, che tu vedi in si dolci atti
Dormire, fu da un Angelo scolpita
In questo sasso, e perchè dorme ha vita;
Déstala, se no'l credi, e parlerati.«¹⁾

Michelangelo, ki je ustvaril ta spomenika in njiju alegorske podobe, se je odzval pesniku, tolmačeč mu njih pomen' in smoter takisto v verzih. Omenjenim podobam je podelil namreč nekak tajinstven, umeten izraz kakor tudi istima vojvodama, idealizujoč njiju portreta v junaških postavah. Vidi se obema kipoma, še bolj pa navedenim alegorijam, da je umetnik v njih upodobil usodo slavne rodovine Medicejske ter jim je vdihnil občutke žalosti in bridkosti, ki so navdajali Toskance ob propadu njih republike.

V isti cerkvi je v desni stranski ladji lep spomenik slikarja Benvenutoja, delo Thorwaldsnovo; potem so razne svetniške podobe in ploskvorezbe Donatellove; Donatello je tudi izdelal nagrobni spomenik roditeljem vojvode Cosima, katerega Toskanci imenujejo »pater patriae«.

¹⁾ Noč, katero tu vidiš spati, je izklesal od tega kamena Angel (Michelangelo) in ker spi, je živa; če ne verjameš, pokliči njo, in ona ti bode govorila.

Op. priobčevalca.

Poleg cerkve sv. Lavrencija je »Capella dei principi« (knežja kapela), nagrobna cerkev Medicejcev. Ondu je v zidnih dolbinah šesterica granitnih sarkofagov, na katerih so dotičnih vojevodov pozlačene podobe od bronu. Kupola, ki se dviga nad to osemogelno stavbo, ima osem presnih slik, predstavljajočih najpoglavitnejše zgodbe sv. pisma, naslikane od prej omenjenega Pietra Benvenuttija. —

Cerkve Sv. Janeza Krstnika, Battistero (krstišče) imenovana, je na osem oglov zidana ter ima prekrasno kupolo. Pravijo, da je zgrajena na mestu Martovega templja. Ta hiša božja je toli lepa, da jo Dante v svoji »Divini komediji«, govoreč v »Infernu« o nje krstilnikih, imenuje »mio bel San Giovanni«. Najznamenitejše, vprav umetniško delo so nje trojna vrata, polna mojstrski izvedenih vzvišenin od bronu. Lahko si misliš, da so izredno dovršene, ko sta jih dotična umetnika izdelovala po 22, 24 in 27 let. Da si vsaj nekoliko predstaviš te čudovite ploskovrezbe, sem Ti kupil njih fotografske posnetke. Vrata proti jugu, katera je izdelal slavni Andrea Pisano, predstavljajo prizore iz življenja sv. Janeza Krstnika. Na vratih proti stolni cerkvi je upodobljenih deset zgodb iz sv. pisma stare zaveze, katere je proizvedel Lorenzo Ghiberti. Ta vrata slove kot umetniško čudo. Saj je rekel o njih isti Michelangelo, in menim, da je on bil veščak v takšnih stvareh, da bi bila vredna biti »vrata nebeška«. In tretja, severna vrata, katera je tudi ustvaril Lor. Ghiberti, predočujejo v 28 oddelkih življenje Zveličarja, apostolov in cerkvenih očakov. Za izdelovanje teh poslednjih vrat se je potegovalo petero slovečih podobarjev. Nad temi vrati je upodobljena sv. Janeza Krstnika propoved v puščavi; nje osnutek je bojda naredil sam slavni Lionardo da Vinci.

V cerkvi sami pa ni kaj posebnih umetnin, niti v kiparskem, niti v slikarskem pogledu. Zdolaj okrog je šest dolbin, v katerih stojita po dva stebra od orijentalkega granita s pozlačenimi korinškimi kapitelji. Jako znamenit pa je po Danteju opevani krstilnik, katerega krase lepe ploskovrezbe. —

Nato sem šel še v galerijo Michelangela Buonarrotija v njega rojstni hiši. V nji sem si ogledal tudi sobico, kje se je ta nedosežni umetnik pogovarjal z Muzami, snujoč in premišljujoč načrte svojih nesmrtnih umotvorov. V sobici je bilo polno tujcev, večinoma potujočih umetnikov, ki so nekako v svetem strahu šepetali: »Tu kaj je risal in delal Michelangelo!« In zares! Ko sem videl malo mizico in stol, na katerem je sedel božanski mož, ter risarsko orodje, katero je vodila čudotvorna roka njegova, je prešinilo tudi mene neko sladko blaženstvo, kakršnega še nisem očutil doslej!

Po ostalih sobah je mnogo skic, načrtov, študij, podob in slik Michelangelovih, večinoma izza njega mladostne dobe, ko je bival tu v Florenciji. V eni sobani je sedeča podoba Michelangela, narejena od Antona Novellija, in po stenah okrog je razobešenih osemnajst slik in to prizorov iz njegovega življenja.

Nekam ves ginjen sem ostavil posvečeno torišče tega univerzalnega genija, ki ni bil zgolj kipar, temveč i stavbenik, slikar in pesnik, dočim mi moderni pritlikovci jedva zmagujemo eno stroko in še tisto na pol . . .

Končno sem obhodil še enkrat palazzo Vecchio, palazzo Rucellai in še nekatere druge profane zgradbe ter povsod našel mnogo poučljivih slik in podob od mramorja, ki so me navdušile za bodoče moje delovanje. Reči moram, da vse to, kar sem videl tukaj, je že davno rojilo po moji glavi, a nisem vedel, da-li se sme in more izvesti kaj takšnega! Laški umetniki so znali namreč kaj zgovorno izraževati in upodabljati svoje misli in ideje, torej se hočem i jaz v bodoče poprijemati dela bolj smelo in svobodno!

Da se nekoliko seznanim z moderno tehniko v svoji stroki, sem hodil zadnje dni v delavnice štirih tukajšnjih kiparjev, ki delujejo podobe in nagrobne spomenike od mramorja. Trije so Italijani, četrti pa je Američan, Longworth Powers, ki se je po dovršenih študijah na tukajšnji akademiji naselil tu v Florenciji. Tu se vidi zopet, koliko premore denar! Dva izmed laških podobarjev sta kaj izvrstna umetnika ter umejeta vrlo dobro obdelovati mramor; a ker sta reveža, imata le majhni delavnici. Imenovani Američan pa je imovit že po rodu; kajti ima krasno opravljeno stanovanje ter velik in lep atelier; toda videti ni tolik umetnik, zlasti v modelovanju ni posebno vešč; o tem pričajo njegove nekam preveč obližane podobe, katerim ne zna vdihniti pravega življenja. Srbeli so me prsti, da bi bil rad segel po glini ter možu pokazal, da je tudi dunajska šola dobra in po vsem moderna. Ondotni naš profesor Hellmer nam nikakor ni dovolil tistega osladnega glajenja in lizanja, temveč nam je vedno priporočal smelo in živahno izdelovanje slikovito nasnovanih podob, katere mora umetnik prešiniti s svojim duhom; za ta uk sem mu prav hvaležen. Sedečemu v prekrasno urejenem atelierju tega američanskega kiparja, sta mi nehote prihajala na misel brata Šubiča, Janez in Juri, katera bi lahko imela tudi lepe svoje atelierje bodi si v Ljubljani, v Trstu ali na Dunaju, ko ne bi ju bila neusmiljena smrt položila toli rano v tujo zemljo . . .

Danes, poslednji dan pred odhodom iz divne Florencije, sem se poslovil od predragih mi znancev, t. j. umetnin v Galeriji degli uffizi, kajti Bog ve, če vidim še kdaj to prelepo zbirko nesmrtnih umotvorov! Šel sem po vseh hodnikih in dvorinah, postal nekoliko trenutkov pred znamenitejšimi slikami in podobami, ki so me nekam milo gledale, kakor bi mi hotele reči: kaj pa iščeš tod — ti izgubljeni sin revnega, nepoznanega nam naroda? . . . Naposled sem krenil še v dvorano, Tribuna imenovano, ter se ondu poklonil najlepšemu proizvodu atiškega kiparstva — Veneri Medicejski. Kakor Ti je znano, so našli to svetovnoznanostno vrstnico Miloške Venere v pariškem Louvru, v Hadrijanovi vili pri Tivoliju, odkoder je jo vojvoda Cosimo III. dal prepeljati semkaj. To ti je toli dovršen umotvor, da se jaz ne čutim niti vrednega, kamo-li veččega, da bi Ti ga popisal! Toliko Ti pa povem: vpricho te čudovite »boginje ljubezni« Te prešine nelo sveto spoštovanje do »večnega ženstva«, da Te mine vsaka nedostojna misel! — —

Prebil sem torej odmerjeni čas v prelepi stolnici toskanski. Videl in naučil sem se mnogo, žal, da Ti nisem utegnil niti vsega naštetih, še manj pa opisati! In v teh kratkih dneh se mi je Florencija tolikanj omilila, da se vprav težko ločim od nje!

Da! Tu v predivni metropoli Toskane bi se hotel naseliti, ko bi bil nekoliko mlajši in imovit! Tu ob nesmrtnih zgledih mojstrov florentinskih, kjer imaš za slehernim korakom klasičen umotvor ter vse polno slikovitih motivov in tudi — živih modelov —, tu bi se dalo delati in proizvajati umetno nasnovane načrte, da bi proslavil ime sebi in svojemu narodu! Tukaj na klasičnih tleh renesance, kjer so delovali slavni možje: Botticelli, Brunelleschi, Gaddi, Giotto, Ghirlandajo, Fra Angelico da Fiesole, Lippi, Pisano, zlasti pa nesmrtna umetniška trojica: Lionardo da Vinci, Michelangelo Buonarroti in Rafael Santi — tu ob opevanem Arnu bi hotel živeti in umreti!

In vendar ne! Tu ni za-me obstanka, temveč iti mi je dalje ter se vrniti domov, tja gori ob celovškega zmaja, kjer me čaka mnogo lepih naročil . . . Rekel sem, da je tukaj vse polno i živih modelov! In to je res! Toskanci so lepi ljudje in to ne samo ženske, temveč i moški so nekateri vprav klasično lepi! Med poslednjimi Ti naletim često pristne »apostolske« glave, kakršne so uvekovečene na oltarskih slikah v tej ali oni cerkvi, in v ženstvu florentinskem se mi prikaže tu in tam pravi pravcati model, bodi si sv. Cecilije, sv. Lucije ali Madone, da bi se je ne branil niti Fra Angelico ali isti Rafael!

In da bi Ti mogel opisati še tukajšnje bujno življenje, kako tod okrog vrvi in šumi kakor razburkano morsko valovje! Kaj pa šele sladka govorica preživahnih Florentincev, klasična njih toskanščina, da ne govorim o blagozvočnem njih petju! Čuj! Baš zdaj mi zveni na uho premilo »Slovo od Florencije« :

»Addio, città de' fiori,
Bella Firenze, addio;
Astro gentil, che Dio
Lasciò cader dal ciel.« . . .

Še en pogled tja nasproti na prečudoviti dom florentinski in njega čarobni zvonik, potem pa hajdi na kolodvor, odkoder Ti zakličem: Na svidenje v — Rimu!

A. Progar.

LISTEK.

Razpis častnih nagrad. Vedno glasneje se v novejšem času po javnih glasilih in v literarnih krogih izraža želja, naj bi Matica močneje gojila v svojih društvenih knjigah leposlovje. Da tej želji ustreže ter pospeši razvoj slovenske pripovedne književnosti, razpisuje odbor „Slovenske Matice“ iz nova po določilih „Jurčič-Tomšičeve ustanove“ 200 goldinarjev častne nagrade izvirni povesti slovenski, obsezajoči najmanj 10 tiskovnih pol. Ko pa ne bi došla nobena takšna povest, se razpisujeta zajedno tudi dve častni nagradi po 100 goldinarjev dvema izvirnima povestima, obsezajočima najmanj po 5 tiskovnih pol, oziroma dvema daljšima epičnima pesmima, ali pa eni povesti in eni daljši epični pesmi.

Spisi, ki se poganjajo za častno nagrado, morajo biti takšni, da po obliki in vsebini ustrezajo umetniškim zakonom pripovedne književnosti v obče, poleg tega pa še književnim namenom „Slovenske Matice“ posebej. Pisatelji, katerim se prisodijo častne nagrade, prejmo vrhu tega za svoja dela še navadne pisateljske nagrade, katere plačuje „Slovenska Matica“ vsled § 12. svojega opravnega reda po 25—40 gld. za tiskovno polo. Rokopise je pošiljati odboru „Slovenske Matice“

do 1. oktobra 1897. leta.

Ker hoče odbor s tem razpisom ustreči veliki večini Matičnih udov ter jim v roke podati lepo zabavno knjigo, pričakuje, da se slovenski pripovedni pisatelji — zlasti priznani slovenski pripovedniki — primerno odzovejo njegovemu pozivu.

V Ljubljani, dne 15. novembra 1896.

Fr. Levac,
predsednik.

E. Lah,
tajnik.

so jo vznemirjale vso noč, da se je v snu obračala zdaj na desno, zdaj na levo, zdaj zopet ležala vznak, kar ji je še bolj grelo mozeg, in sanje so postajale še bolj mučne.

Sanjaje, da mora bresti po umazani, gosti, blatni vodi, ki je postajala z vsakim njenim korakom višja, se je vzbudila Roza in tedaj tudi slišala, da je Zinka odprla vrata. Zvonilo je že dan. Ko je šla Roza v šolo, je Zinka še spala, a prišedši opoludne domov, je videla, da ima njena polusestra lice zateklo in vijoličast udarec pod očesom, mačeha pa objokane oči.

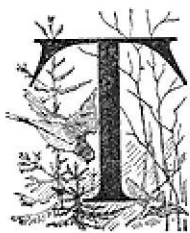
(Dalje prihodnjič.)

Umetniško potovanje po Italiji.

Odlomki iz prijateljevih pisem. Priobčuje V. H—z.

V Rimu, dne 3. maja 1894.

Tukaj sem! V torek, dne 1. maja zvečer sem zagledal »večno mesto« in kupolo Sv. Petra . . .

Od Florencije do Rima me je spremljal dež; tolažil sem se z izvrstnim Chiantijem, zamenjavajoč na postajah prazne steklenice s polnimi —

Včeraj je bilo lepo, vedro jutro; jaz pa sem pohitel na plano in naravnost proti Vatikanu, pozdravit Sv. Petra ter ogledovat njegov toli veličastni hram. Potem sem tekal dalje po mestu, kakor tudi danes, da sem se v naglici ozrl okrog sebe ter zavedel, kje da sem. Ob enem sem si poiskal stanovanje v zasebni hiši, na Corsu št. 22., II. p. — Ko se nekoliko orientujem, Ti bom pisal obširneje!

. dne 10. maja 1894.

Dragi prijatelj! Devet dni že tekam po Rimu in še Ti ne morem poročati nič gotovega . . .

Do sedaj sem se zlasti zanimal za — stare rimljanske zgradbe, ki so večinoma že razvaline. Te napravljajo na gledalca s početka neki poseben, neznanski vtisk in mu vzbujajo čudovite spomine na davno minole čase . . .

Ogledal sem si površno: Terme di Caracalla, Amfiteater, Colosseum, Baziliko Julija in Constantini in še mnogo drugih velikanskih stavb, med njimi več paganskih templjev, izmed katerih jih je nekaj predelanih in posvečenih v katoliške cerkve . . .

Že več let sem iskal in ogledoval po koroških cerkvah »stare rimljanske kamene« — no tukaj se jih bodem mogel nagledati do sitega! In reči moram, da so to jako zanimive študije, kako so stari Rimljani snovali in proizvajali svoje zgradbe, proračunjajoč njih trajnost za »večnost«! Toda poleg vse mogočnosti so okrašena dotična poslopja z jako nežnimi podobami in ornamentami.

Oglejva si n. pr. kako starorimsko ogredje. Dragi moj! Tu so ti drugače delali, kakor dandanes mi, ki takšne zidce sestavljamo od opeke, katero omečemo z ometom, začrtavši vanj z leseno šablono nekoliko žlebcov in svitkov, da se često odlučí ves okrasek, še predno je suh! In pa kakšna arhitektura se proizvaja zdaj! Za tesarski las sem ali tja — kaj za to: saj pride visoko gori, kjer se itak ne vidi!

Rimljani, kakor je znano, s prva niso imeli svojega stavbinskega sloga, temveč so si ga izposodili od Grkov, in sicer so se polastili hkratu njih dorskega, jonskega in korinškega sloga, prenašajoč vsakega izmed njih po svoje. Dočim so grške zgradbe imele ravne, ploščnate stropne, so rimske stavbe obokane. Zlasti pa je vidna razlika med grškimi in rimskimi ornamentami. Grki so ustvarjali svoje okraske po prirodnih vzorcih, Rimljani pa so začeli izdelovati bolj umetne dekoracije — to se vidi najbolj pri stebriških kapiteljih in drugih enakih okraskih.

Ne moreš, da ne bi strmel, ako si misliš v duhu velikanske skale, od katerih so izklesovali rimski stavbniki svoje stebre in na njih ležeče ogredje. Le-to je, kakor veš, sestavljeno od treh komadov, ki so drug nad drugim. Neposredno na stebrovnem kapitelju sloni namreč vodoravno kameno bruno (arhitrav), nad njim se dviga poprečna stena ali pas (friz) in na vrhu je podstrešni zidec. Toda, kako je vse to fino izdelano in dekorativno izumljeno, da se navzlic toliki visočini razloči vsaka posamična poteza!

Takisto se moraš čuditi rimskim stebriščem, katerih še tukaj mnogo stoji, dasi je večina njih že podrta in razbita tako, da so po nekaterih razvalinah le še kratki odlomki nekdanjih stebrov. In vendar je tu v Rimu baš stebrov še mnogo, ki so povsem celi in nepoškodovani! Večina teh stebrov je od granita, in baš ti so najbolj razpadli, kar dokazuje, da je apnenec trpežnejši, negoli granit, dasi je le-ta silno trd. — Kakšne silovite skale so to bile, od katerih so Rimljani izsekovali svoje stebre, vsaki steber iz celega kosa, o tem Te pouči naslednja primera: Tu leži porušen graniten steber jonskega sloga, katerega premer ima 175 *cm*. Ker je pri stebrih razmerje med debelino in dolžino 1 : 8, a dolžina se meri brez podstavka in

kapitelja, torej zgolj deblo, tedaj je bil isti steber okolo 15 *m* dolg. — Nedoumno je nam epigoncem, kako so tako strašansko skafo, rekel bi, celo goro pripeljali Bog ve iz kakšne daljave ter jo postavili pokoncu brez vseh naših tehniških priprav, parnih in električnih strojev in dvigal! . . . Manjših stebrov in kapiteljev pa leži po tukajšnjih razvalinah, kakor ob žetvi snopja po njivah!

Rimljani so zgradili mnogo stavb tudi od opeke, toda ta je tanjša, zato pa tem trše žgana, nego naša bledečna opeka; kajti take rimske zidine, iz opeke zgrajene, so prebile že toliko stoletij brez kakršne koli strehe, a še sedaj ne razpadajo, naše zgradbe iz opeke, ako jih dež moči le nekoliko dni, se že razsipljejo kakor preperel lapor.

Tlak v rimskih stavbah je bil kameniten ali mozaičen, toda ne od pobarvanega stekla, od kakršnega sestavljajo dandanašnji mozaične slike, temveč od pristnih dragocenih kamenčkov! V obče: kamor koli pogledam, povsod se prepričam, da so Rimljani skrbeli in delali za — večnost!

In da je mnogo teh zgodovinskih stavb ohranjenih in popravljenih, na tem se imamo največ zahvaliti pač naši katoliški cerkvi, ki je poleg ohranitve starih paganskih spomenikov toliko storila za preobrnitev in razvoj lepih umetnosti, zlasti za stavbarstvo, kiparstvo in slikarstvo. Zlati vek krščanske umetnosti, mnogo opevani »Cinquecento«, je dosegel svoj vrhunec tu v Rimu pod zaščitjem veledušnih umetniških mecenov papežev: Julija II. in Leona X. Ni čudo torej, da me z vseh cerkva in palač, sploh z vseh najlepših rimskih zgradb pozdravlja papežev grb: tiara in sv. Petra ključi z latinskim napisom: Pontificatus Maximus! —

V teh devetih dnevih sem posetil v naglici ter tako rekoč na prvi pogled premotril raznovrstne umetninske zbirke — in teh je toliko tukaj, da se Rim po pravici imenuje središče lepih umetnosti vesoljnega sveta!

Da, prijatelj! Kar sem videl v tem kratkem času, n. pr. tu v Vatikanu, po različnih cerkvah in umetniških muzejih in galerijah . . . kar sem si ogledal le tako mimogrede, kdo sta bila n. pr. Michelangelo in Rafael — da ne govorim o drugih nesmrtnih njiju vrstnikih — o tem Ti sporočim pozneje, če ne pismeno, pa ustno, v zavetni kleti oo. Benediktincev v Celovcu. —

Predno se danes poslovim od Tebe, naj Ti še dostavim dve, tri besede o vnanjem licu »večnega mesta« in potem za zdaj nekoliko potez o njega posetnikih.

Rim je po vsem svojem obsežju jako slikovito mesto; že njega lega na sedmerih gričih je velezanimiva in polna čarovitih razgledov, perspektiv in prizorov. Mesto ima množino lepih javnih parkov in šetališč ter zasebnih vrtov. Zlasti pa je povsod brez števila umetniških spomenikov — skratka: kamor koli se obrnem in ozrem, ob vsakem koraku in pogledu se spominjam, da sem v Rimu, po katerem sem hrepenel toliko let!

Tukaj mrgoli tujcev z vsega sveta, kakor mravelj po mravljišču! Umetniki vseh narodov proučujejo arhitektonske, kiparske ter slikarske umotvore, katere bogati pohajkovalci brezčutno, mehaniški obzijavajo, dočim prihajajo od vseh krajev sveta iz preprostega naroda romarji v dolgih procesijah. Baš te pobožne posetnike večnega Rima je kaj zanimivo opazovati: kako se namreč zbirajo v slikovite skupine v vsakovrstnih, raznobojnih nošah; kako se vedejo in čudijo nepoznanim prikaznim in prizorom svetovnega središča vesoljne cerkve krščanske; kako zamaknjeno pojejo, molijo in se jočejo od radosti, dospевši v kraj, ki je bil namen in konec njih dolgoletnega hrepenenja: na posvečeni grob sv. apostolov Petra in Pavla! . . .

Prijatelj! Pomilujem Te, da nisi mogel priti z menoj semkaj! Privoščil bi Ti iz vsega srca, da bi preživel vsaj en dan tukaj v večnem mestu v obližju prečudovite bazilike Sv. Petra!

Da vidiš, čutiš in uživaš z menoj vsaj v duhu, kar vidim, čutim in uživam zdaj jaz v istini, zato Ti pošiljam te vrste in sicer v — »zlatu Prago«, kamor odrineš, kakor si mi pisal, baš danes.

A. Progar.

Povejte . . .

Povejte, ve planine,
Že raste-li drevo,
Da zibel iz drevesa
Tesar nam stesal bo?

Povejte, kdaj spasilj
Slovanom se rodi —
In kje nam mati v zibel
To dete položi?

Povejte, kje doraste
Naš narodni junak,
Ki dvigne nam zastavo
Svobode, sloge v zrak?

Povejte, ve planine,
Kdaj bo vzbujenja dan,
Povejte nam, kdaj vstane
Iz robstva prost Slovan?

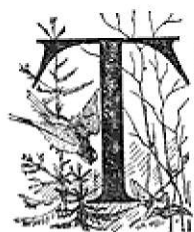
I. N. Resman.

Umetniško potovanje po Italiji.

Odlomki iz prijateljevih pisem. Priobčuje V. H-z.

V Rimu, dne 18. maja 1894.

Iste dni, v Binkoštih, ko si Ti, dragi Vatroslave, se razveseljeval tam gori v »stovežati« Pragi, sem se izprehajal jaz tu po »večnem mestu« ter proučeval njega svetovnoznane znamenitosti. Nekoliko dni sem le romal od cerkve do cerkve, od zbirke do zbirke ter šele potem začel ogledovati vse nekoliko bolj natančno. Često sem se tolikanj utrudil, hodeč po ves dan po trdem, kamenitem tlaku, da sem zvečer komaj prišepal na svoje stanovanje. Ne zameri torej, da Ti pišem toli poredkoma!

O binkoštnih praznikih sem imel kaj ugodno priliko za proučevanje ljudskega življenja v Rimu. Prijatelj! »Roma eterna«, kakor jo ponosno nazivljajo nje samosvestni stanovniki, je sicer lepo in bogato mesto, po katerem se šopiri mnogo elegantne gospode, stanujoče po krasnih mramornih palačah; ali še več je tukaj revežev, ki nimajo nikamor položiti svoje glave . . .

Jaz stanujem, kakor sem Ti naznanil, v najživahnejšem kraju mesta, na Corsu, blizu »Piazze del Popolo«, nad katero je nekoliko višje Monte Pincio, kjer je najlepši park vsega mesta. Tjakaj se vozi na izprehode v bliščečih kočijah rimska aristokracija, krvna in denarna, zlasti proti večeru, pred solnčnim zahodom. Tu ti drči in drdra gori in doli nepretrgoma ves božji dan, prav pod mojim oknom; imam torej najlepšo zabavo, ne da bi se mi bilo treba makniti iz svoje sobe! Kaj se tu vse vidi — no, tega ti ne bom opisoval, ker nisem poklican potopisec!

Da! Revežev in beračev kakor tudi lenih postopačev je tukaj v Rimu toliko na vseh oglih; poslanjajo se in razpostavljajo, da človek čisto nima kam stopiti! Jedva stopiš na ulico, že ti pomoli kakšen »povereto« svojo koščeno roko: »Prego, una piccola moneta!« Zlasti otroci in to dečki so v beračenju pravi virtuozi! Obsujejo te na sredi trga, se prekopicavajo ter ti delajo vsakovrstne skoke in kapriole, potem pa kriče okolo tebe unisono: »Un soldo, un soldo!« in te ne izpuste, dokler ne vržeš vsakemu po en centezim. Poleg beračev po poklicu je v Rimu, kakor sploh po vsej blaženi Italiji, vse polno »ciceronov« in vsakovrstnih »senzalov« in mešetarjev, ki te zasledujejo na vseh koncih in krajih.

In tu v »večnem mestu«, v središču svetovnih umetnosti, kjer se shajajo slikarji in kiparji vsega sveta — tu v Rimu je še neka posebna vrsta nadležnih ljudi, ki napadajo tujca, zanimajočega se za umetnine, kar o belem dnevu po vseh krajih, po razvalinah in ob znamenitejših spomenikih. To so tisti »modeli«, moški in ženski, ki rabijo upodablajočim umetnikom za vzorce. To so n. pr. možje s kodrastimi lasmi in z dolgimi valovitimi bradami, ki se ti ponujajo kot živi modeli za apostole, puščavnike, redovnike i. t. d. — potem žene z otroci v naročju, ki bi ti rade sedele za vzorec kakšne »Madone« in »matere dolorose« i. t. d.; dobe se pa tudi modeli za mlajše svetnike in svetnice, tudi za sv. Magdaleno in druge evangeljske prešeštnice itd. Pa ti umetniški vzorci so zgolj iz preprostega ljudstva, dočim si mora umetnik iskati živih idealov za tiste Diane, Venere, Frine in Mesaline, ki so toli priljubljeni predmeti moderne veristične smeri à la Hans Makart — v krogih modrokrvnega, aristokraškega ženstva . . .

Da bi spoznal razliko med bogatimi in reveži na svoje oči, sem zahajal tu v Rimu v »grand hotele«, v elegantne »ristorante«, kjer ti strežejo natararji v frakih z elegantnimi »koteleti« ob ušesih, in pa v preproste ljudske »osterije«, v katerih se shajajo gostje iz nižjih slojev rimskega prebivalstva. Po hotelih, kjer sem plačal za večerjo po deset lir, so jedli in pili bogataši prav na debelo in obilno, kakor pri nas; v ljudskih krčmah pa sem večerjal za nekoliko centezimov ter se zabaval kaj izborno med dobrodušnimi Rimljanci.

Tu so se vrstili pred menoj kaj slikoviti, vprav idilski prizori obiteljskega življenja. V teh »osterijah« se na večer shajajo namreč kar cele družine. Mož si je po dnevu zaslužil nekoliko centezimov, naroči ženi, da pride z otroci v to ali ono krčmo. Ona prinese s seboj v ruto zavezano skledico z dobro preprosto večerjo, n. pr. »riso con seppia«, t. j. riž z znano morskoro ribo, ki je tu jako po ceni. Ko pojedjo vsi z izpodbudilno slastjo to jedilo, naroči mož še nekoliko »formaggija«, t. j. sira in kruha, s katerim si zamašijo pohlevne svoje želodce, in vse to zalijejo z litrom vina, ki stane 50—60 centezimov. Po večerji čvrljajo in čenčajo v sladki svoji laščini tako dolgo, da jim otroci za mizo zaspijo. Ker je otrok sploh navadno v izobilju, imata potem mož in žena polne roke tega božjega blagoslova, da ga neseta domov! Tukaj se ti torej često predoči toli zanimiva, slikovito ubrana obiteljska skupina, da bi jo človek kar ustavil in posnel v glini vpričo vseh ostalih gostov! . . .

Vobče je tu v Rimu, obrni se kamorkoli se hočeš — v cerkev, ali palačo, na trg, ali med stare razvaline — povsod je toliko revežev

in beračev, da se jih kar ustrašiš. In, daš li enemu izmed njih kakšen »soldo«, potem šele pričnejo ostali prosilci kazati svoje lesene noge, otekle rane in brezprstne roke, kakor pri nas ob kaki romarski cerkvi! Da, da! Na Laškem je beda: slab denar in pa mnogo revežev in beračev!

Te dni sem obiskal tukaj grofa *Pettenegga*, superijorja »Nemškega viteškega reda«. ¹⁾ Sprejel me je jako prijazno ter me povabil, da ga posetim še večkrat za svojega bivanja v Rimu. Mož je kaj inteligenčen, se zanima jako živo za lepe umetnosti; ponudil mi je radovoljno podporo, da se bodem mogel spolniti v izvoljeni stroki.

Nadalje sem pohodil svoja nekdanja kolega na dunajski akademiji, podobarja *Schaffa* in *Weiricha*, katera imata svoja atelierja tu v »*Palazzu Venezia*«, kjer biva avstrijski poslanik. ²⁾ Začudila sta se mi vrla »dečka«, ko sem pomolil svojo glavo v sobo! Da smo se potem radovali in praznovali »veselo svidenje« tu v večnem mestu s čašo žarnega »falernca«, tega Ti pač menda ni treba naglašati še posebej! —

Ko sem opravil te posete, sem se vrnil zopet k svojim — starinam in zgodovinskim spomenikom. — Najznamenitejše umetninske zbirke sem si ogledal na prvo le bolj poprečno in površno ter se napotil potem skozi »*Porta S. Sebastiano*« v *katakombe Sv. Kalista*, ki so dobre pol ure zunaj mesta. Dospevši do dotičnega vhoda, ki je nekoliko minut pred cerkvijo *Sv. Sebastijana*, sem plačal obliгатno liro vstopnine, na kar mi je pater dominikanec — bil je nemški Čeh — dal prižgano svečo, in potem sva stopala doli v »podzemeljski Rim«, v grobišča prvih kristijanov.

S početka sva šla po dolgih stopnicah navzdol, potem po raznih hodnikih, niti meter širokih, vijočih se zdaj na desno, zdaj na levo, tu navzgor, tam zopet navzdol, in ob straneh so se nama odpirali zopet drugi hodniki, raztezajoči se sedem do osem metrov pod zemljo na vse kraje, kakor tisti rudniški rovi v naši *Idriji*. In v stene teh hodnikov na obeh straneh so vdolbeni v dveh, treh vrstah, drug nad drugim, vodoravni grobovi, kamor so polagali mrliče. Ti grobovi so vsevani v mehko peščenato skalo, v tako zvani rdečkasti tuf. Ob straneh grobne votline je izklesan okvir; vanj so vzdavali zakrivalne plošče, ki so zapirale grobove. Na teh pokrovih je bil v kamen vsekani

¹⁾ Isti, o katerem je bilo čitati v zadnjih časih, da je vzpričo nekih nesporazumnosti odložil to čast, ter da se da posvetiti za duhovnika in imenovati za nadškofa goriškega. *Op. uredn.*

²⁾ Ta dva kiparja sta oba izvrstna umetnika, ki imata mnogo naročil: zlasti *Weirich* je izvršil že lepa kiparska dela iz mitologije.

napis, in sicer navadno le ime mrliča, često še besedici: »in pace« ali kak podoben izrek. Napisi so bili iz početka v grškem jeziku, kateri je rabil takrat imenitnejšim ljudem, kakor zdaj pri nas nemščina; poznejši napisi pa so bili latinski. Poleg mrličevega imena ali dneva njegove smrti je tudi kako simbolno znamenje, zlasti iz poznejše dobe, na grobovih krščanskih mučenikov. Taka znamenja so bila: križ, kaka cvetlica, hrastova ali palmova vejica, potem golob z oljkovo vejico i. t. d. Pozna se pa tem grobovom, da so se tudi že takrat odlikovali — bogatini od revežev. Imenitnejši mrličiči so imeli mnogo večje in lepše grobove, da, tudi posebne obiteljske rakve, s kapelicami, okrašene s slikami, al fresco'. Ti imenitnejši grobovi se večinoma ponašajo z grškimi nagrobnimi napisi; siromaki pa so se zadovoljevali z preprosto latinščino — tout come chez nous — s prezirano materinščino.

V te grobove, ki so v stenah, so pokopavali mrličiče brez krste; zavijali so jih le v platnene rjuhe ter zapirali grobnice s ploščami od mramorja ali od žgane ilovice ali gline (terra cotta). Te plošče so bile vse jako lično izdelane, nekatere vprav umetniški. Bogatini so imeli na grobnih pokrovih poleg svojega imena in napisa tudi figuralne okraske v ploskvorezbah, in po kapelnih zidovih so bile simbolne podobe in slike iz krščanskega blagovestja. Tu se je predstavljalo vstajanje od mrtvih v različnih varijacijah: Lazar se prikaže, v rjuho zavit pri vходу v grob, ker ga je zunaj stoječ Kristus poklical z obudilno svojo paličico; Jona je upodobljen, kako ga morska riba požira in zopet iz sebe meče, ali pa sedeč v senci one velikanske palestinske buče, ki je pod njo zastoj pričakoval pogube mesta Ninive; dalje vidiš tu »dobrega pastirja«, nosečega najdeno ovco sredi ovčje črede; potem zopet očaka Abrahama, pripravljenega na žrtvovanje sina Izaka; ali pa Noeta v barki, pričakujočega vrnitve izpuščenega goloba; potem proroka Danijela v levnjaku, iztegujočega roke proti proroku Habakuku, ki mu prinaša južino svojih ženjic; končno izraelske mladeniče v plamenu babilonske opekarnice i. t. d. Tudi so tu uprizorjena različna zdravilna čudesa Zveličarjeva; njega krst in poslednja večerja — prvi je predstavljen realistično, t. j. Janez krstitelj krščuje res Kristusa v Jordanu, druga pa simbolno, z znaki imenovanega svetotajstva. Naposled so upodabljali tudi D. Marijo z božjim sinkom v naročju, sv. tri kralje i. t. d. Prizorov iz življenja svetnikov in svetnic pa tu še ni videti nikjer, ker takrat še ni bila proglašena njih svetost.

Vse te ploskvorezne podobe in slike na presno nam kažejo nekak prehod umetnosti od poganskega malikovalstva do krščanskega

bogočastja; kajti posnete so večinoma po starih, mitoloških tipih in vzorcih; one so tako rekoč prvi poskusi nove krščanske umetnosti, ki se je pozneje, v preporodni dobi in v zlatem veku »cinquecenta« popela na tako čudovit vrhunec dovršenosti, da je mi pritlikovi potomci niti ne moremo razumeti, kamoli posneti ali doseči . . .

Da, predragi prijatelj, tu doli v podzemeljskem Rimu — »Roma sottoterranea«, v grobiščih, skriviščih in shajališčih ter svetiščih prvih kristijanov — tu v rimskih katakombah je tekla zibelka naše novodobne umetnosti in človeške omike sploh! Kdor hoče proučevati tok lepih umetnosti v novem zakonu od njegovega izvora pa do izliva v moderno, profansko strujo — do realizma in verizma, ta pridi semkaj v podzemeljski labirint; tu mu je na izbero dovolj gradiva, in po cele dneve more bloditi in laziti po tajnostnih rovih in hodnikih, ki so na nekaterih mestih jedva pol metra široki, potem pa se zopet razširjajo v prostorne celice, v večnadstropne kapele in dvorane. Razen teh Kalikstovih katakomb, imenovanih po papežu Kalikstu, ki je ondu pokopan, je še mnogo drugih takih katakomb, t. j. grobnih skupin, ki imajo svoje ime od svetnika ali mučenika, ki je bil v njih pokopan, ali pa od nekdanjega lastnika dotičnega zemljišča. So katakombe sv. Pretekstola, sv. Sebastijana, sv. Priscile, sv. Neže, potem sv. Nereja in Ahileja, sv. Petra in Marcelina i. t. d. — Pa tudi židovske katakombe so v Rimu, nedaleč od cerkve sv. Sebastijana; skopali so jih iz Palestine pribegli židje v III. stoletju po Kr. Doslej je odkopanih 26 velikih in 17 manjših katakomb; njih hodniki merijo okoli 200 milj poti ter obsegajo nad pet milijonov posameznih grobov! —

Dve debeli uri sva tavalala s patrom po temotnih hodiščih Kalikstovih katakomb, dokler nama nista dogoreli sveči in sva se morala vrniti zopet na dan. — Vrli moj spremljevalec, videč moje zanimanje in znatiželjnost v umetniških študijah, me je opozoril na »Musaeum Gregorianum Lateranense«, kjer je v posebnem oddelku zbranih vsakovrstnih napisov, plošč, podob in slik, izkopanih po raznih katakombah; posetil sem torej medpotoma še to zbirko spomenikov in umetnin iz prve krščanske dobe. Ondu ti je na ogled razpostavljena množina sarkofagov s ploskvoreznimi okraski, nagrobnih plošč z grškimi in latinskimi napisi in izrezljanimi podobami, posamični kipi in njih odlomki — rok, nog, prsi in glav, po katerih se da soditi, kakšna je bila cela podoba. Tudi posnetki fresk iz raznih katakomb so tu. — Človek bi rabil tedne in mesece, ko bi hotel ogledati in proučiti vse te starinske predmete, katerih Ti ne vem niti vseh naštetih

Zanimiva ter vele poučljiva v tem lateranskem muzeju je tudi zbirka umetnin iz poznejše stare krščanske dobe, iz IV. in V. veka; to so posamični kipi, ploskvorezne skupine kakor tudi slike poedinih svetnikov in umetno sestavljeni prizori iz sv. pisma stare in nove zaveze. — Toda ko bi Ti hotel vse to navesti posebej, bi se razširilo moje pismo na deset velikih pol, in vendar Ti ne bi mogel pribaviti niti približnjega pojma o vsem, kar sem videl. Opozoriti sem te hotel, da v tem muzeju ugodno in pregledno lahko proučiš početek, razvoj in napredek upodabljalnih umetnosti — kiparstva in slikarstva — od prve zore krščanstva pa do jasnega dneva sedanje prosvete; kajti tukaj so zastopane vse njih dobe in to po raznih šolah in strujah. — Zamolčati pa ne smem, da so se tudi tukaj Benečani pokazali vredne tekmovalce vseh ostalih narodov; imen ti ne bodem našteval — ako te usoda pripelje kdaj sem v »večno mesto«, si oglej vse to na svoje oči.

Nadalje se nahaja tu v lateranskem muzeju tudi zbirka starih poganskih umetnin, grških in rimskih iz predkrščanske dobe, tako da imaš pregled vse umetniške zgodovine z retrogradno perspektivo na nje prvotni začetek ter s perspektivnim razgledom v nje bodočnost. Ondu so podobe, predstavljajoče poganske bogove in boginje ter polubogove iz grške in rimske mitologije; potem podobe slavnih cesarjev, rimskih vojskovodij in drugih slovečih zgodovinskih moškega in ženskega spola. Mnogo je ondu tudi dekorativnih kipov, ki so nekoč lepšali to ali ono znamenito palačo; le škoda, da jih je malo dobro ohranjenih, temveč večina njih je pobita in poškodovana, in žal, da so jih le izkazali neveščji moderni »umetniki«, hoteč jih popraviti.

Končno je tu bogata zbirka vsakovrstnih nakitov in mozaikov, sestavljenih od raznobojnih mramorjev in dragocenih kamenčkov, ubranih toli umetno in genijalno v slikovite skupine, da se jim človek ne more načuditi — današnji mozaiki se ne morejo z njimi niti od daleč primerjati.

V neki sobani je mnogo raznovrstnih živali od mramorja in bronu, in te so toli naravno in umetniški dovršeno posnete, zlasti v anatomskem pogledu, kakor da bi bile res žive. Tu se vidi, da so Grki in Rimljani natančno proučevali anatomsko sestavo ne le človeškega života, ampak tudi živalskih trupel, naravnost in neposredno po narodi.

Toda bodi dovolj za danes! Ura kaže 24, t. j. po rimskem času — polnoč; oči mi že zatekajo in se zapirajo — torej »felicissima notte!»

A. Progar.

Umetniško potovanje po Italiji.

Odlomki iz prijateljevih pisem. Priobčuje V. H—z.

V Rimu, dne 24. maja 1894.

Rim, pravi ljudski pregovor, ima toliko cerkva, kolikor je dni v letu; v resnici jih je pa štiristo. Od teh štirih stotin rimskih božjih hramov jih je sedem glavnih cerkva, ki se odlikujejo po visoki svoji starosti in po slavnem imenu onih, kateri so jih dali zgraditi, ter po svoji velikosti in lepoti kakor tudi po odličnih svetinjah, ki so shranjene v njih. Te poglavite cerkve v Rimu so naslednje bazilike: Sv. Peter v Vatikanu, Sv. Janez Krstnik v Lateranu, Sv. Marija Snežnica, Sv. Križ jeruzalemski, potem Sv. Pavel, Sv. Lavrencij in Sv. Sebastijan zunaj mestnega ozidja.

Najstarejša krščanska cerkev v Rimu ali, kakor jo imenujejo: »mati in glava vseh cerkva v Rimu in po vsem svetu« (»omnium urbis et orbis ecclesiarum mater et caput«) je bazilika sv. Janeza Krstnika v Lateranu. To cerkev je dal postaviti prvi krščanski cesar Konstantin, t. j. dal je namreč v cerkev predelati veliko palačo obitelji nekega Laterana, katero je bil podaril papežu Silvestru I. In to najstarejšo rimsko cerkev sem si ogledal hkrati oni dan, ko sem bil ostavil tik nje stoječi muzej lateranski.

V kakšnem slogu je bila prvotno zgrajena, to se zdaj ne pozna več; kajti predelali in prezidali so jo v teku stoletij večkrat. L. 896. jo je porušil potres; potem pa je pogorela dvakrat in to l. 1308. in 1360. Naposled sta jo pa malone vso prezidala stavbnika: Fr. Borromini (l. 1650.) in Aleks. Galilei (l. 1734.); le-ta je naredil nje sedanje glavno pročelje, dočim so ji šele v letih 1875.—85. povečali tribuno in kor.

Potemtakem ni o prvotnem nje načrtu in slogu niti sledu. Dasi je bazilika, vendar je zgrajena zdaj po tolikih preustrojbah in popravah bolj v modernem barok-slogu, zlasti po svoji vnanjosti. Nje glavna fasada (zgoraj imenovanega Al. Galileija) zre proti iztoku; na njenem vrhu so razpostavljene velikanske kamenene podobe Zveličarja, sv. Janeza Krstnika, sv. Janeza Evangelista ter dvanajsterih cerkvenih očetov, ki se vidijo po vsem metu. — V sprednjem odzдолju se dviga na visokih stebrih tako zvana »loggija«, raz katero je svoje dni papež na dan Kristovega vnebohoda blagoslavljal vernike. — Takisto je znamenito pročelje na desnem koncu poprečne cerkvene ladje.

Znotraj je cerkev razdeljena po štirih vrstah stebrov na petero ladij. Srednja cerkvena ladja stoji na dvanajstih slopih ter ima lesen strop, jako okusno in dobro izrezljan v renesanskem slogu, baje po Michelangelovem načrtu. Najznamenitnejše umetniško delo v tej cerkvi pa so podobe dvanajsterih apostolov čeznaravne velikosti od belega mramorja, ki stoje v plitvih dolbinah v zadnjem delu srednje ladje; izdelal jih je kipar Jan. Lovro Bernini in njegovi učenci, pod njimi vzdane ploskvorezbe pa podobar Algardi. — Nad temi apostolskimi kipi je naslikanih dvanajstero prorokov.

Na okolo po cerkvi je mnogo lepih nagrobnih spomenikov raznih papežev, kardinalov in drugih dostojanstvenikov. Posebno izvrstno sta izdelana spomenika v kapelici na desni strani; ondu so prekrasne skupine, predstavljaajoče znamenite dogodke iz življenja dotičnega pokojnika . . . Jako imenitni in umetniški so izdelani tudi oltarji, vsi od mramorja in brona; ornamenti po cerkvenem zidu so takisto bogato pozlačeni, vmes pa so dragocene slike v mozaikih, al fresco ali na platno od mojstrov-slikarjev prve vrste, kakršni so bili izvestno: Cavaliere d' Arpino, Giotto, Sermoneta, Toritti, Venusti i. t. d. —

Poleg cerkve sv. Janeza Krstnika lateranskega stoji prvotno rimsko »krstišče« (Baptisterium ali S. Giovanni in Fonte). To je bila najstarejša in dolgo let edina krstilna kapela v Rimu. Nje osmoegelni tloris je postal tipični vzorec vseh krščanskih krstilnih cerkva, kapel in kamenov. Ta krstilnica je opredeljena po osmih stebrih od porfirja s starodavnim mramornim ogredjem v osrednji prostor, kjer se nahaja krstilna krnica od zelenega bazalta. Po zidu okrog so lepe freske raznih slikarjev.

Tej krstilnici je prizidanih troje oratorijev in sicer: sv. Janeza Evangelista, sv. Janeza Krstnika in sv. Venancija. V prvem oratoriju je lepa podoba njegovega imenjaka, stoječa med stebroma od serpentina, po Donatellijevem osnutku; v drugem je podoba sv. Janeza Krstnika med stebroma od alabastra; vrhu tega so ondu krasne mozaiške slike, figuralne vzvišenine ter živalski in rastlinski ornamenti na zlatem ozadju, nekateri iz VII. in celo iz IV. stoletja. —

Kakor vidiš, sem obhodil najprej ponajveč zgolj zgodovinske kraje ter ogledoval zbirke raznovrstnih umetnin, počenši od prastarih časov, od početka upodabljaajočih umetnosti; potem sem šele začel nekoliko natančneje proučevati novejše proizvode lepih umetnosti in sicer v Vatikanu . . .

Dragi moj! Tukaj ti često stojim in strmim, ves zamaknjen, da naposled ne vem, kaj da gledam! In ko se zdramim ter začnem

primerjati sedanje naše »umotvore« z nekdanjimi proizvodi nesmrtnih starih klasikov — prijatelj, tedaj nam ne preostaje nič drugega, nego odkriti se ponižno ter se prikloniti do tal pred grškimi in rimskimi umetniki po milosti božji! Kaj so le-ti premogli po svojih dušnih močeh, tega mi ni mogoče izraziti z mrtvo, pisano besedo! Ustvarjali in upodabljali so svoje misli in ideje toli izrazito, razumljivo, a povsem naravno, da spoznaš na prvi pogled, kaj da izraža ta ali oni umotvor! Na njih preizvrstnih posnetkih najbolj mojstrskega dela Stvarnikovega: človeškega telesa, moraš ugodno proučevati njegovo modro sestavo kosti, potem žilstvo in mišičje, kolikor v posamičnih delih, toliko i v skupni celoti ter medsebojnem razmerju posamičnih delov. In če se oddalim za par korakov kakemu proizvodu omenjenih klasikov ter premišlujem njega genijalno izmišljeni zasnutek in vzvišeni namen in smoter, pa se mi ustavi tok misli, da ne morem z njimi ne naprej, ne nazaj! To se mi godi zlasti pri izdelkih grških umetnikov.

In glej, po tem primerjanju novih umotvorov s starimi sem se prepričal, da n. pr. tudi slavni Michelangelo v svojem umetniškem stremljenju ni dosegel, kar je želel — svojega vzora. To se vidi na njegovih podobah in še posebno na tukajšnjih grških umotvorih, katere je on s svojimi učenci dodeloval, popravljal in obnavljal. To se vidi tudi iz načina, kako je sestavljal posamične odlomke starih porušenih kipov. Po tem moreš soditi, koliko globokih študij zahtevajo stari kipotvori grški, ko jih ni mogel doseči niti tolik umetnik, kolikoršen je Michelangelo! Vendar, kolikor sem jaz videl njegovih del, sodim, da se je baš on najbolj približal idealu kiparskih klasikov grških! Pa mož je bil tudi samosvesten ter je čutil umetniško svojo vzvišenost nad svojimi sodobniki! Ko je dovršil slovitega svojega Mojzesa, ki poveljuje nagrobni spomenik papeža Julija II. v cerkvi »S. Pietro in Vincoli«, ga je udaril s kiparskim betom po kolenu ter vzkliknil: »Parla!« No, Mojzes sicer ni izpregovoril, toda prepričan sem, ko bi bil takrat vstal s svojega sedeža ter iztegnil svojo mišičasto roko nadčloveške velikosti, bi bili zbežali razen njegovega ustvaritelja vsi Rimljani daleč tja ven na morje! In baš ta Mojzes bode navzlic čudaški svoji nerazmernosti slavo pel imenu Michelangelovemu, dokler bode še košček tistega gigantnega kipa! —

Takisto sem se uveril tu v Vatikanu in v Rimu v obče, da so se rimljanski umetniki učili od Grkov ter potem izdelovali svoje umotvore nekoliko po svoje, dočim so isti Grki le posnemali večinoma naravnost le prirodo! Ko stopim pred slavno, od vsega sveta občudovano skupino Laokoontovo tu v Belvederu, se mi zdi, da bi

mogel terjati od nje govor! Saj se tako rekoč sliši, kako ječijo in kličejo na pomoč bogove — oče in sinova v smrtnem objemu ovija-jočih kačjih pošasti. Toda tu ni posneta zgolj narava, temveč v teh kamenitih kipih je utelešen tudi prevzvišen umetniški ideal, katerega ni še dosegla nobena kiparska šola do današnjega dne. — In taka idealnost, združena z najstrožjo prirodnostjo, se nahaja v mnogovrstnih podobah, da treba kar strmeti pred toliko genijalnostjo starih umetnikov, katerih mi pozni potomci, pa si bodimo katere koli narodnosti, ne dosežemo na vse veke z vsem svojim tehniškim napredkom! . . .

Dalje sem opazoval pri večini podob in portretov, zlasti onih, ki so od rimljanskih kiparjev izdelani, preizvrstno njih tehniko, kako so namreč izdelovali svoje umotvore od mnogovrstnih mramorjev ter na tak način ustvarjali raznobojne (polihromske) podobe. Pri doprsnih kipih ali portretih jim je rabil za glavo in za život sploh bel mramor, ki se človeškemu inkarnatu najlepše prilaga, obleko pa so izdelovali od kakega bolj temnega mramorja; često je obleka jako umetno sestavljena od orijentalskega alabastra, kar daje oblačilom povsem nežen ter jako okusen kolorit. Na mnogih podobah zopet so obličja in sploh vsi životni deli izdelani od lepega rdečega mramorja (porfirja), obleka pa od belega ali od kakšnega drugega svetlobojnega mramorja. — Enako so izdelovali živali ter se posluževali kolikor mogoče takšnega mramorja, ki je pisan in dotični živali po svoji barvi vsaj nekoliko sličen. In enakih del tu ni malo, temveč nepregledna množina . . .

Težko se bodem ločil od te prekrasne vatikanske zbirke! Žalibog, da mi ni mogoče ostati tukaj leto dni, da bi si mogel ogledati ter preučiti vse te umetnine v njih posamičnih oddelkih in v celotni skupini!

Tu obiskujem tudi stare etruške in egiptovske muzeje, ki so v zvezi z ostalimi zbirkami vatikanskimi. Tudi to je vse vrlo, zanimivo, ali je za zgodovinarje, toda za-me ukaželjnega podobarja to nima pomena! Malo časa mi še preostaje za bivanje tu v večnem mestu, zato se moram požuriti ter porabiti vestno in varčno sleherno uro.

Več časa in ugodnosti si privoščim v proučevanje — Rafaelovih preprog, ki so razobešene na ogled tu v galeriji »degli Arazzi« v prvem nadstropju vatikanske palače. Dragi prijatelj! Tu je vredno postati ter se čuditi geniju takrat še toli mladega »božanskega Rafaela«! Tu so namreč preproge, tkane in izvezene od volne, svile in zlata, za katere je mladi umetnik l. 1505.—1516. narisal vzorce in sicer prizore iz življenja Kristovega in njegovih apostolov. Prvotno

so bile te preproge razpete po dolnjih neslikanih stenah sloveče kapele sikstinske; l. 1527. so jih pa odnesli sovražniki, in jih je papež Julij III. šele l. 1553. dobil nazaj. Leta 1798. so jih iz nova ugrabili Francozi ter jih prodali nekemu genoveškemu židu, od katerega jih je zopet odkupil l. 1808. papež Pij VII. Naravno je torej, da so preproge že precej poškodovane; vendar so še zdaj kaj zgovorne priče o izredni genijalnosti Rafaelovi. Sedem izvirnih kartonov, t. j. osnutkov Rafaelovih za opisane preproge, se nahaja zdaj v Londonu v muzeju Sout-Kensington. —

Pri teh umetniško izvezenih preprogah, ki so bile, kakor veš, izdelane v Bruselju, sem dobil nekoliko pojma in preokusa o ostalih proizvodih Rafaelovega po milosti božji poklicanega kista, in zaželelo se mi jih je videti; napotil sem se torej gori v drugo nadstropje, na ono stran Vatikana, v tako imenovane Rafaelove »loggije«. To je namreč dolg hodnik s trinajstimi arkadami, katerih oboke so poslikali po osnutkih ter pod osebnim navodilom Rafaelovim njegovi učenci, med njimi Giulio Romano in Giovanni da Udine. Ti kupolski oboki imajo vsaki po četvero slik »al fresco« in to zgolj zgodbe sv. pisma; v dvanajstih kupolah so prizori iz starega, v trinajsti kupoli pa iz novega zakona. Tu se ti razgrinjajo v mojstrskih slikah tisti znani dogodki, ki se opisujejo v svetem pismu, počenši z ustvarjenjem sveta pa do ustanovljenja nove zaveze pri zadnji večerji Gospodovi. Slike, dasi nam predočujejo simbolske prikazni svetopisemske, so povsem realistično proizvedene ter se vrste v čarobnih izpremembah — od rajske idile naših tačas še nedolžnih praroditeljev do pretresujoče tragedije pregrešnega človeštva ob obnem potopu; nadalje od Noctovega izhoda iz barke do prehoda Izraelcev skoz rdeče morje; potem raznovrstne postaje s potovanja »izvoljenega ljudstva božjega« skoz puščavo v »obljubljeno deželo« ter ondotne njegove borbe za ustanovljenje svojega kraljestva do prihoda obljubljenega Mesije . . .

Dolgo sem romal gori in doli po teh čudovitih loggijah Rafaelovih ter v duhu premerjal celo tisočletje: od prvega početka krščanske umetnosti tam doli v rimskih katakombah pa do nje vzvišenega vrhunca tu gori v vatikanskih dvoranah; pred duševnim očesom se mi je razprostrl čudoviti razvoj verskih idej in njih umetniško utelešenje od prvotnih posnetkov paganskih tipov pa tja do samostalnih, povsem idealizovanih podob novozaveznega blagovestja, katera so pod Rafaelovo roko dosegle vrhunec dovršenosti! . . .

Ko sem se naposled zdramil iz te retrogradne vizije o čudovitem razvitku krščanske umetnosti, sem opazil med štukaturnimi okraski dotičnih loggij predražestne ploskvorezbe, katere nam predstavljajo kaj mične prizore iz umetniškega življenja Rafaelovega. Tu na tej vzvišenini sedi Rafael, rišoč nesmrtnne svoje osnutke, poleg njega pa učenec pripravlja barve; tamkaj je zopet umetnik med krdelom svojih učencev, ki izvršujejo mojstrove načrte, pod njim pa boginja Fama razglašča njega slavo; in ondukaj je videti starega zidarja pri delu. Vrhu tega so razni portreti v medaljonih in druge podobe po pilastrih in dekorativnih razpredelkih.

Vse te preljubeznive ondu upodobljene epizode iz življenja in umetniškega delovanja izvoljenega ljubljenca božjega so mi zanesle duh za štiri stoletja nazaj v blaženo dobo zlatega »cinquecenta«, ko je tukaj v krogu svojih učencev ustvarjal nesmrtnne svoje umotvore nedosežni mojster — Raffaello Santi.

O izvirnih slikah — Rafaelovih in Michelangelovih prihodnjič.

A. Progar.

LISTEK.

Pisateljski shod. »Habent sua fata — congressus«, bi lahko vzdihnili vzpričo skepticizma, ki se javlja nasproti temu shodu, dasi se je o njega nujnosti in hasnovitosti že dovolj razpravljalo po časopisih in ne baš najmanje v našem listu. Ker še vedno ni od nikoder, kakor smo že v zadnji številki potožili, krepke inicijative, tedaj si usoja uredništvo tega lista v sporazumku z nekaterimi somišljeniki staviti konkretni predlog, da vseslovenski shod, kateri se gotovo posreči, sodeč po vsestranskem zanimanju in energičnih pripravah, bodi tudi pisateljski shod. Ker se poleg naših poslancev in drugih narodnih zaupnih mož vabijo na vseslovenski shod tudi duhovniki, učitelji in sploh narodni razumniki, torej je izvestno pričakovati, da prihite tedaj v naše središče v kar največjem številu tudi naši itak ne premnogobrojni pisatelji in umetniki; in dočim se bo na vseslovenskem shodu razpravljalo o splošnem položaju našega naroda, najdejo naši pisatelji in umetniki gotovo tudi priliko, da se sestanejo v kaki dvorani narodnega doma ter razpravljajo o svojih težnjah.

O moralnih in dejanskih koristih takega shoda je Nevesekdo v mnogih člankih toliko in tako prepričevalno pisal v lanjskem »Slov. Narodu«, da bi bilo odveč o tem še trošiti besede. Omenimo, naj z malimi besedicami samo to, kar se nam zdi posebno aktualno. V prvi vrsti se nam zdi posebne vrednosti že to, da se na ta način ob tej priliki naši duševni veljaki neprisilno spoznajo drug drugega tudi po licu, in ko si sežejo prijateljski v roke, izgine gotovo marsikaka osebna mržnja, ki je bila možna samo v daljavi.

Umetniško potovanje po Italiji.

Odlomki iz prijateljevih pisem. Priobčuje V. H—z.

V Rimu, dne 27. maja 1894.

li je Michelangelo večji umetnik, ali Rafael, o tem so si umetniški kritikastri belili glave takisto, kakor so si jih svoje dni Nemci: kateri je večji njih pesnik — Goethe, ali Schiller. Pa, kakor je sam Goethe svoje rojake zavrnil, rekoč, naj bodo veseli, da imajo dva taka korenjaka, tako se smejo tudi Italijani ponašati z zgoraj imenovanimi umetniškima Dioskuroma. Kateri njiju je večji — to ugibati ter drugega drugemu primerjati, se mi zdi prenaivno, povsem brezpotrebno delo! Veseliti se obeh ter proučevati njiju nesmrtno umotvore — to je pravi umetniški in estetiški užitek! In za to je najugodnejša prilika pač tukaj v Vatikanu: v Sikstinski kapeli in v Rafaelovih »stancah«.

Sikstinsko kapelo, tako imenovano po papežu Sikstu IV., ki jo je dal sezidati, je poslikal večinoma Michelangelo in to povsem svojeručno. On ji je namreč oslikal ves obsežni svod ter na nje sprednji strani za velikim oltarjem ustvaril oni čudovitogrozni »Sodnji dan«, kateremu ga ni vrstnika na vsem svetu. — Stranske stene te kapele, ki je 40 m dolga in 14 m visoka, krasijo predivne freske najslavnejših florentinskih in umbrijskih slikarjev, kakršni so bili: Botticelli, Ghirlandajo, Perugino, Pinturicchio, Rosselli, Salviati, Signorelli itd. Te slike nam uprizarjajo dogodbe iz življenja Mojze-sovega in Kristusovega in sicer v prvotnem cerkvenem zmislu: na tej strani je upodobljena starozavezna obljuba, da se odreši človeški rod, na oni strani pa tiste obljube izpolnitev v novem zakonu. — Zdolaj okrog pod temi freskami po obeh straneh so s prva ob velikih svečanostih razpenjali tiste Rafaelove preproge, o katerih sem Ti pripovedoval v zadnjem svojem pismu. — Po prostranem oboku kapele Sikstinske pa se je ovekovečil, kakor sem že omenil, Michelangelo s prečudovitimi slikami.

Papež Julij II. je pozval takoj, ko je bil zasedel Petrov prestol v Rimu, umetnika florentinskega, ki je bil baš takrat zaslovel po širnem svetu po svojem »Davidu«. Naročil mu je, naj izdela zanj nagrobni spomenik, ki bi se imel postaviti v stari cerkvi sv. Petra; toda po spletkah slavnega stavbarja Bramanteja, zavistnega tekmeča Michelangelovega, si je stvar zopet premislil, in nato je Michelangelo užaljen

ostavil Rim. Da bi ga nekako odškodoval za to odpovedano kiparsko delo, mu je naročil papež, naj poslika obok v Sikstinski kapeli, in to zopet na prigovarjanje Bramanteja, kateri je menil, da s tem Michelangela spravi v zadrego, češ, da je pač imeniten kipar, a nevešč slikanju, zlasti »al fresco«. Toda Michelangelo je bil univerzalen genij; pokazal se je tudi mojstra s kistom ter je prav genijalno izvršil i to papeževo naročilo. V polupetih letih je obslikal — in to vse sam — ves obok že večkrat imenovane kapele Sikstinske!

S početka je papež Julij II. velel naslikati na nje svod samo dvanajst apostolov; ali Michelangelo je uvidel, da bi ta dvanajsterica posamičnih podob bila prenedostatna okrasba toli prostranega, povsem golega stropa; predlagal je torej papežu, naj mu dovoli, da naslika arhitektonske dekoracije, češ, da bi po njih pridobil gladki obok perspektivno plastiko, ki bi ga vezala z dolenjimi zidovi in to s stebri in slopi, z zidci in dekorativnimi podobami; a v posamičnih razdelkih, v tako imenovanih gredah bi se naslikale različne zgodbe sv. pisma. Razboriti, lepim umetnostim naklonjeni papež je odobril ta genijalno nasnovani načrt, in triintridesetletni Michelangelo se ga je lotil z gorečo umetniško vnemo. Vvedel je v slikarstvo porabo arhitekturnih prizorov, perspektivov in dekorativnih podob, živobojnih in bronastih ter s tem razširil področje te upodablajoče umetnosti . . .

Ker ni mogoče niti približno označiti načina in bistva ter skupne sestave te pregenijalne dokorativne slike, ki se razgrinja po širnem kapelnem svodu toli členovito, a vendar toli skladnoubrano v vsej svoji celoti — Ti pošiljam nje tiskano podobo; toda niti le-ta medli posnetek, niti suhoparno, utrudljivo naštevanje posamičnih podob, niti najpodrobnejše popisavanje dotičnih slik Ti ne more ustvariti celotnega pojma o tem nedosežnem umotvoru Michelangelovem —: priromaj semkaj v to po vesoljnem svetu opevano, edino kapelo Sikstinsko, in prepričan sem, da ostrmiš ter se zamakneš v božanska čudesa, ki se razgrinjajo nad Teboj v višavi, kakor tajnosti kakšne apokaliptike vizije!

Kakor vidiš na pridejanem snimku, je naslikano vse dekorativno stebrovje, ogredje in zidičje, kakor tudi ostalo okvirje v pisanih bojah, kakor da bi bilo od raznovrstnega mramorja, dočim se Ti okrog posamičnih slik porazvrščene človeške podobe predstavljajo v živem inkarnatu, popolnoma naravno v neoskrunjeni goloti, do katere ne sega pogled zemeljske poželjivosti . . .

Med arhitektonskimi okviri obsežene slike Ti kažejo prizore iz sv. pisma v devetih oddelkih; ti so: Bog razločuje s povzdignjenimi

rokami luč in temoto. — Potem kliče iz svetovnega meteža razne stvari in rastline. — Dalje ustvarja prvega človeka, Adama, dotikajoč se s svojim prstom njegovega prsta. — Zopet tam-le kliče v življenje iz Adamove strani Evo, ki poklekujе pred svojim stvarnikom, moleč mu roke naproti. — Zatem se vrši prvi greh in progon iz raja. — Žrtvovanje Kajново in Ablovo se Ti predočuje kaj dramatiški vzpričo mnogih ljudi. — Občni potop v tragičnih prizorih. — Končno zreš očeta Noeta, opojenega od vinskega sadu, in sinova Sem in Jafet ga pokrivata s plaščem, dočim ga Kan zasmehuje.

V ločnih okvirih nad okni so naslikane razne Sibile, katerih obleka je ubrana v slikovito valovite draperije.

Med okvirnimi pilastri v dolbinah sede raznovrstni proroki, ki so v zvezi z osrednjimi slikami . . .

A kdo bi naštel in označil vse brezbrojne posamične podobe in kipe ter otroške kariatide in amorete!

V kako raznovrstnih, povsem različnih in izpreminljivih pozurah in situacijah so porazvrščene in umeščene vse te slike in podobe; koliko znanja in proučevanja človeškega telesa in njegovega mišičja in žilstva ter izrazitosti v človeškem obličju in v posamičnih skrajnjostih — vse to nas navdaja s strmečim občudovanjem pregenjalnega stvaritelja dekorativne slike na oboku Sikstinske kapele!

In če Ti utrujeni pogled s te prečudovite slikarske simfonije tam gori na visokem svodu vzplava tja na sprednjo steno Sikstinske kapele, tedaj se prestrašiš ter strepečeš v sveti grozi; kajti pred splašenimi očmi se ti razgrinja pretresljivo strašna vizija — »Sodnji dan« Michelangelov!

To velikansko apokalipsko vizijo je imenovani mojster naslikal kakih trideset let pozneje po naročilu papeža Pavla III. Slika je 20 m visoka in 10 m široka; moreš si torej misliti, da je velikanskega obsega. Nekak mrzel strah se te poloti, ko začanjaš ogledovati nje posamične oddelke, in mnogo je treba napora, dokler si razširiš dušni pogled, da moreš obseči vso sliko v njeni celoti. Da bi pa razumel ter si prisvojil nje verskosimbolski pomen, namen in smoter — za to bi potreboval mnogoletnega premišljevanja krščanskih tajnosti, tradicij, alegorij in simbolov!

Dobro vedoč, da ga ni peresa, ki bi moglo popisati to preveličastno, grozopolno sliko Michelangelovo, Ti označim le nekatere nje najznamenitejše poteze.

Na sredini, blizu vrha je Kristus, sodnik živih in mrtvih, v nekako zakrivljeni postavi, ne popolnoma stoječ, pa polu dramatiške

gibčnosti ter odkazujoč z mogočno svojo roko vsakemu vstajalcu zasluženno mesto: pravičnikom na desni, grešnikom pa na levi strani. Poleg Kristusa sedi njegova mati Marija, proseč milosti za brezštevilne množice obsojencev. Na desni strani, med zveličanci je velikanska radost; angeli godejo in pojejo, spremljaje božje izvoljence v nebeške višave. Na levi plati in zdolaj so nekatere grozovite skupine pogubljenecv, kateri živo pričajo o strahotah peklenskih. Kako se te pošasti prekopicujejo in izpakujejo, tega ti ne morem z besedo izraziti!

In ko sem začel ogledovati in proučevati posamične podobe in njih telesno razmerje: fiziognomije, žilstvo in mišičje ter noge in roke — tedaj sem se uveril, s koliko sigurnostjo je ta umetnik snoval in risal ter proizvajal svoje v preživi domišljivosti spočete podobe. Ker za vse te tolikanj različne pojave podobe človeške ni imel živih modelov, si lahko misliš, kolika je bila njegova veščina o anatomiji človeškega telesa, da ga je mogel ustvariti na pamet, iz svojega spomina v tolikih izpremembah! Že v Florenciji sem se divil njegovi umetniški fantaziji, ki mu je narekovala toli čudovite umotvore; a tukaj pa kar strmim o njegovi nadčloveški domišljivosti, v kateri ga še doslej ni dosegel noben umetnik! —

Telesno in duševno utrujen in od groze prevzet, sem ostavil Sikstinsko kapelo ter se napotil na izprehod daleč tja venkaj v samotno Kampanjo. Ko sem se ondu zopet nekoliko umiril in si ukrepil svoj vid, sem se drugi dan iz nova vrnil v Vatikan, toda na drugo stran — v »Rafaelove stanze«.

Kakor je Sikstinska kapela, rekel bi, poglaviti muzej slikarskih proizvodov Michelangelovih, tako so te vatikanske »stanze« (sobane) najimenitnejša zbirka Rafaelovih slik »al fresco«. Tri take sobane so in imajo naslednja imena: »Stanza dell' incendio«, »stanza della segnatura« in »stanza d' Eliodoro«. V prvi sobani je naslikan požar rimskega mesta (t. j. njega del v vatikanskem obližju), katerega je pogasil papež Leon IV. z znamenjem sv. križa; v drugi sobani so v prejšnjih časih papeži slovesno podpisovali važne cerkvene listine, in v tretji sobani je predstavljeno iztiranje vojskovodje Helijodora iz jeruzalemskega templja. Po časovnem redu, kakor so bile namreč slikane, je »stanza della segnatura« prva, »stanza d' Eliodoro« druga, »stanza dell' incendio« pa tretja; toda po vrednosti, oziroma imenitnosti dotičnih slik je po mojem okusu red baš obraten. In po tem redu Te spremim po teh sobanah z naslednjimi kratkimi potezami:

V »stanzi dell' incendio« je strop poslikal Perugino in to z raznimi angeli in svetniki; po dolnjih stenah pa so freske Perina del

Vaga in Giovanija da Udine. Glavna slika pa je Rafaelova ter pred-
očuje požar v vatikanskem okolišu v jako živahnih, viharnih prizorih,
katerih pa Ti nočem opisovati podrobneje. —

V »Helijodorovi sobani« so na stropu naslikani štirje
prizori iz starega zakona, umotvori Giulija Romana. Naslovna slika
te sobane nam uprizarja zmago krščanske cerkve nad njenimi so-
vražniki, uporabljajoč v ta namen prej omenjeni izgon Helijodora iz
svetišča jeruzalemskega. Na njej predstavljeni papež je portret Julija II.
— Dalje se tu vidi »čudo v Bolseni« (ko je namreč začela ne-
kemu dvomečemu duhovniku med mašo krvaveti sv. hostija); papež
na tej podobi je zopet Julij II. Pravijo, da je to, kar se tiče slikarske
tehnike, najdovršenejša Rafaelova slika »al fresco«, o čemer jaz, ki
nisem slikar, ne morem soditi. — Potem je ondi uvekovečen prizor, kako
je pregovoril papež Leon I. okrutega hunskega kralja Atilo, da pri-
zanese Rimu; obraz Leona I. pa je portret Leona X.; kajti bilo je
takrat sploh običajno, uporabljati na zgodovinskih slikah in podobah
živeče dostojanstvenike. — Naposled je tukaj naslikano osvobojenje
sv. Petra iz ječe. —

V »Podpisovalni sobani«, sem rekel, so najpoglavitnejše
freske vseh Rafaelovih stanc. Njen strop je razpredelil v razna
»polja« slikar Sodoma, a Rafael je potem slikal v dotične okvire
četverico alegorskih podob in sicer: bogoslovje, poezijo, modroslovje
in pravico; upodobljene so po štirih vzornih ženskih s simboliškimi
atributi. — Po dolnjih stenah je četrto velikanskih slik. Prva je
tako imenovana »Disputa«. Slika je opredeljena v dve, druga nad
drugo porazvrščeni skupini, kateri poveljučujeta krščansko vero. Zdolaj
na zemlji, v idealni pokrajini s klasičnim ozadjem iz rimske okolice
je zbrana mnogobrojna družba papežev, kardinalov in škofov ter raznih
cerkvenih dostojanstvenikov in učenjakov. Ta zbor je razporejen v
slikovitih skupinah okrog nizkega kamenitega žrtvenika, na katerem
stoji monštranca. V obližju oltarja sede v divnih tenjah štirje po-
glavitni cerkveni očetje: sv. Gregor, sv. Jeronim, sv. Avguštin in
sv. Ambrozij. Med ostalimi zborovalci so upodobljeni baje večinoma
znani bogoslovni učenjaki in svetniki, n. pr. sv. Dominik, sv. Fran-
čišek, sv. Tomaž akvinski, sv. Bonaventura itd.; potem so v tej družbi
portretovani nekateri Rafaelovi sodobniki: Fra Angelico da Fiesole,
Dante, Savonarola itd. V obče so vse podobe te dolnje polovice cele
slike zgolj klasične prikazni, kolikor po svojih obrazih toliko i po
svojih oblekah — vseh skupaj jih je štirideset — in ukaželjno oko
umetnikovo ima tu dovolj blažilne paše.

Gorenja skupina te slike — tako imenovana »glorija« — je pa zopet genijalno sestavljeni zbor prekrasnih svetopisemskih podob starega in novega zakona. V višavi nad preje omenjenim cerkvenim zborom plava na svetlih oblakih sedeča, v sorazmerni polukrog porazvrščena dvanajsterica vzorno lepih mož, zgolj znanih tipov iz zgodovine krščanstva, katerim — da se izrazim profanski — predseduje Zveličar sam; le-ta je namreč nekoliko višje v sredini vse skupine na prestolu, katerega vznožje so valoviti oblaki, nad njimi pa se boči mičen polukrog angeljskih glav; Kristus na desno, vsa zamaknjena vanj, sedi njega blažena mati Marija, na levo pa Janez Krstnik, kažoč z desnico skupnemu zboru Spasitelja pregrešnega človeštva. Pod vznožjem Kristusovim je Sv. Duh v podobi goloba z razprostrtimi perotmi, lijoč svetel žarek, znak razsvetljenja, navzdol na monštranco stoječo na oltarju; nad predstolom se dviga izza angeljskega kolobarja mogočna podoba Boga očeta, ki s povzdignjeno desnico blagoslavlja zbrano množico svojih spoznavalcev. Okrog božanske njegove glave, katero dičijo valoviti lasje in dolga, po prsih se razsipajoča brada, se razvijajo z zgorenje višave bujni žarki in bleščeče lučice; ob straneh so po trije Serafini v rajskih oblekah, njim v podnožju in ozadju pa se zibljejo trume predražestnih angeljcev . . .

Divna, povsem čarovita je vsa ta nebeška skupina, da človek od nje ne more odmakniti očesa; posebno lepe, da, vprav klasične pa so podobe prej omenjene dvanajsterice mož, sedečih po šest na vsaki strani Zveličarja. Prijatelj! tukaj so uvekovečeni posvečeni tipi prvakov iz stare in nove zaveze naše vere, kakor nam jih je izumil in ustvaril visoki genij božanskega Rafaela! Na levi strani gledalca nasproti sede: Sv. Peter, Adam, Janez Evangelist, David, sv. Lavrencij in še neki drugi z oblaki na pol zakrit mož iz starega zakona; na desni plati pa so razvrščeni od skrajnjega konca do sredine: apostol Pavel, Abraham, apostol Jakob, Mojzes, sv. Štefan mučenik in še neki starozavezni junak v železnem oklepu in s šlemom na glavi. Kakor vidiš, je velegenijalni umetnik tu ubral v skladno skupino svetopisemsko osebje starega in novega zakona; izvestno je hotel s tem simbolizovati edinost in celoto obojnih dob krščanske vere . . .

Dolgo sem stal ves zamaknjen pred tem nesmrtnim umotvorom Rafaelovim, proučeval njega posamične podobe dolenje in gorenje skupine ter obeh vzajemno razmerje in končno vso njiju celoto po vsem obsegu, in ko me je paznik spomnil, da je treba oditi, mi je bilo, kakor da bi se bila zaprla pred mojim duhom vrata nebeška! —

A. Progar.

Umetniško potovanje po Italiji.

Odlomki iz prijateljevih pisem. Priobčuje V. H-z.

V Tivoliju, dne 29. maja 1894.

Kaj ne, da se mi čudiš, prijatelj, da sem popustil izvoljeno progo svojega potovanja ter skočil iz določenega tira. No čuj, kako je prišlo do tega!

Ko sem se oni dan šel poslavljat od grota Pettenegga, o katerem sem ti nedavno pisal, me je povabil, naj ga spremim v — Neapolj. Ker tjakaj odrineva menda šele dne 1. junija, mi je nasvetoval dobrohotni gospod, naj se v tem ozrem nekoliko po rimski okolici.

»Polčetrty mesec ste romali zdržema po Italiji — od mesta do mesta, ter si ogledovali vse znamenitnejše cerkve, javne muzeje in zasebne umetninske zbirke — skrajnji čas je, da si nekoliko oddahnete in prebavite vse nabrane vtiske, predno se vrnete v svoj celovski atelier!« Tako mi je prigovarjal blagi ljubitelj lepih umetnosti, in jaz sem uvidel, da mi veleva prav, ter sem ga slušal . . .

Danes sem zdrsnil po železnici semkaj v Tivoli. Tu so imeli, kakor Ti je znano, svoja letovišča: cesar Avgust, Hadrijan, Mecenat, Horacijev «mecen» itd. No, vsi ti niso imeli napačnega okusa, kajti v Tivoliju je bivanje silno prijetno! Tu je mnogo šumečih slapov, ki s svojim razpenjenim vodovjem perejo pisano skalovje; nad njimi pa se bočijo smeli mostovi. Vzpričo bujne moče je rastlinstvo jako bohotno, in po njegovih sencah so kaj udobna šetališča . . .

Tu sem si oddahnil v pravem pomenu besede od neprestanega pehanja in tekanja po kamenitem tlaku rimskem ob neznosni vročini. Pa Ti je tukaj res divno, bodisi na različnih mostovih, terasah in policah in v pečine vsekanih galerijah ali pa po senčnatih vrtih in drevoredih; zlasti krasen razgled po rimski kampanji in na »večno mesto« se Ti ponuja iz »Giardina Garibaldi«.

V Tivoliju so različne vile, katerih najiminitnejša je »Villa d'Este«. Nadalje se nahaja tu nekoliko ostalin starodavnih svetišč, n. pr. Sibilino in Tiburtovo. Sibilin tempelj je zgrajen v korintovskem slogu; od njegovih prvotnih osemnajsterih stebrov jih stoji še deset; Tiburtov tempelj pa je bil jonskega sloga. — Toda danes se mi ni dalo, da bi bil ogledoval preperete razvaline, temveč naslajal sem si oko z mavričnimi bojami, ki so žarele v visokih lokih nad vodnimi slapovi.

* * *

V Fraskatiju, dne 30. maja 1894.

Evo me v krasnem Fraskatiju! Njega okolica je vprav rajska! In da veš: tu v obližju raste najboljša vinska kapljica: »vino di Frascati« . . .

Mestce leži na gozdovitem obronku Albanskega gorovja, in bistri potoki šume po vsej okolici. Tu imajo imoviti Rimljanje svoja letovišča: kamenene vile s čarobnim razgledom po širni Kampaniji.

Nad sedanjim mestcem je stalo starodavno mesto Tusculum, katero je po pravljici dal sezidati Telegon, sin Odisejev in Kirkin. Tu se je rodil, kakor govori zgodovina, starejši Katon; semkaj se je zatekal tudi Ciceron. —

Više tam gori na jasnem vrhuncu se ti razgrinja prediven razgled po širnem okrožju. Tu na desnem je Kamaldoli in Monte Porzio, dalje Sabinsko gorovje s Tivolijem in Montecelijem, potem gora Sorakte, o kateri pravi Horacij, da jo je bilo včasih videti iz Rima s snegom pokrito — »vides, ut alta stet nive candidum Soracte« — in Ciminski hribje, in dalje doli proti morju se razteza prostrana Kampanija s svojimi vodovodi, naposled Rim s kupolo Sv. Petra; na levi plati pa se dvigajo i Monte Cavo, Castel Gandolfo, Maximo in Grotta Ferrata . . .

Težko sem se ločil od te čarobne panorame ter se vrnil okrepečan na duši in telesu v »večno mesto«.

* * *

V Neapolju, dne 21. junija 1894.

Dragi prijatelj! O »poluštirinajstih« včeraj sem zagledal mogočni Vezuv — še par korakov in dospel sem v Neapolj, največje mesto Italije, odkoder Ti pošiljam presrčne pozdrave! . . .

O vožnji od Rima do Neapolja Ti ne vem mnogo povedati. Včeraj zjutraj sva se odpeljala z grofom Petteneggom iz Rima. Gospod grof je bil židane volje ter je, kakor sem se prepričal, zatega srca. V njegovi ljubeznivi družini sem pozabil vse zoprnosti, ki sem jih prebil na dosedanjem potovanju po Italiji. —

Od Rima proti Neapolju, vsaj do Kasina je pokrajina pusta; malo je polja in še to ni videti posebno rodovito. Po vsej širni Kampaniji so le nizki griči, obrasli s pritlikavim grmovjem, med katerim je raztresenega mnogo kamenja, kakor po našem Krasu. Ogromne črede ovac in koz se pasejo po samotnih pašnikih; odondod jih priženejo vsako jutro v Rim, kjer jih molzejo kar na ulici sproti za vsakega, ki želi svežega mleka. Takisto priženo okoličani v mesto tudi krave ter jih pomolzejo, kadar in kolikor kdo hoče. —

Moj vodnik, grof Pettenegg, ki je bil že mnogokrat tu v Neapolju, mi je podajal kaj praktična navodila za ogledovanje in proučevanje tega neizmernega svetovnega mesta in njega kričavih, vročekrvnih in lahkoživih prebivalcev. Takoj prvi dan sva si ogledala stari Neapolj, t. j.: Via Nazionale, Sta. Lucia in pa obližje Castella di S. Elmo.

Neapoljci ljubijo prosti zrak in sploh prosto naravo. Otroci, dečki in deklince Ti letajo po ulicah in trgih okrog v pristnem rajskem kostumu, kakor jih je Bog ustvaril in jih je mati rodila, in to ne samo nedorasli samosrajčniki, temveč tudi taki, ki so že v dobi osmih do desetih let. To bi jih moral videti, kako ti skačejo in se prekopicujejo, kako se lovijo in tepejo ter se valjajo po tleh! Tu imaš kaj ugodno priliko za proučevanje človeškega stasa in se vprav čudiš, kako se da naše telo zviti, izpremeniti ter tudi izpačiti v toli različne položaje in obračaje. Rad bi bil posnel to in ono otroško skupino, toda izpaki se Ti vrte in obračajo ter zvirajo toli naglo in drzovito, da ne bi jih zadel niti najhitrejši momentni aparat.

Takisto neprisiljeno in naivno se vedejo tu v Neapolju tudi odrasli ljudje. Živijo Ti večinoma na ulici, zlasti pritlični stanovalci; rokodelci: krojači, črevljarji, kovači, izdelovalci vsakovrstnega orodja — vse Ti dela na ulici; takisto šivajo tudi ženske in predejo, tkejo in perejo ter likajo perilo — vse očitno in javno na ulici! Da! V ulici Nazionale in Sta. Lucia spijo tudi svetovnoznani »lazzaroni« kar na ulici z vso svojo obitelji.

To Ti je torej na izbor predražestnih prizorov iz obiteljskega življenja, kakršni se ponujajo pri nas pri potujočih ciganih! Jako zanimivo jih je gledati, kako kuhajo »frutti di mare« in pa tiste sloveče »maccarone«, katere Ti požirajo nerazrezane kar po cele pramene! In ko se najedo, se Ti zavale v senco kake hiše ter uživajo sladko »siesto«, iz katere se ne dajo zdramiti z lepa, niti, ako jim oblubiš izdatno »mancio (napojnino). Pokličeš-li po kosilu katerega teh lazaronskih fakinov, Ti odkima ponosno: »Oggi ho già pranzato«, t. j.: danes sem že obedoval — češ, torej mi ni treba loviti nikakršnega zaslužka.

Pa ti ljudje tu na jugu tudi res ne potrebujejo mnogo živeža. Za par centezimov na olju praženih rib, prgišče makaronov, odrezek melone ali angurije (vodene melone) — in duša je privezana za celih štiriindvajset ur!

Sicer pa so Ti Neapoljci jako živahni, gibčni in delavni ljudje, ki vedo porabiti sleherni sadni ogrizek. Videl sem jih brskati po sme-

tiščih ter pobirati narančne olupke, iz katerih potem pripravljajo razne sladice. In še neke posebne vrste obrtnost ali trgovino sem Ti zasledil tu v Neapolju! Mož Ti je razpostavil podolgasto mizo, po kateri je razložil v dolgih vrstah in sicer po kakovosti in vrednosti — ugani kaj? — ostanke vsakovrstnih smodk, katere je prodajal po različnih cenah. V to svrho ima najete posebne nabiralce, kateri tekajo po noči z majhno svetilnico v roki po mestu okrog in pobirajo od domače in tuje gospode odvržene »čike«, za katere jim njih »padrone« plača dogovorjeno pristojbino.

In kako Ti kriče in se pačijo vsi ti prodajalci in trgovci, zlasti pa ribiči! To Ti je pravi pravcati semenj od rane zore do pozne noči, da Te naposled že ušesa bole!

Pa kako so ti ljudje rjavi, od solnca ožgani in kuštravi, da se jih kar ustrašiš! Rasti so divotne in obraza krasnega, vprav klasičnega, posebno ženske, a baš te so toli nesnažne, nepočesane in razgaljene, da je groza! Tu se Ti ponuja pristna podoba moderne struje v kiparstvu in slikarstvu! —

V novejšem delu mesta pa so jako lepe ulice in ponosne mramorne palače. Sploh se mora Neapolju priznati, da je prekrasno mesto ne le po svoji legi, temveč tudi po notranji uredbi. Mnogo tiste razslule nesnage in zgodovinske navlake so odpravili ob zadnji koleri.

Pokrajinska lepota, ki je razlita po vsem neapoljskem okrožju, in ki je po vsem svetu znana, je pa res tolika, da doslej vsaj jaz nisem videl še nikjer drugod take krasote! Mesto leži tik morskega obrežja ter se razteza nekoliko tudi navzgor po hribcih. Neapolj je za spoznanje večji od Rima ter ima nad pol milijona prebivalcev, dočim jih šteje prestolnica 438.000 duš.

V umetniškem obziru pa je Neapolj nekoliko na slabšem, nego Rim ali Florencija. »Museo Nazionale« hrani pač mnogo starih pompejskih umetnin, katero hodijo ogledovat in proučevat umetniki in zgodovinarji vsega sveta. Posebno veliko je ondu bronastih umetnin: velikanskih podob in najfinejšega nakita. — Tu sem se prepričal, da v tej stroki nismo mnogo napredovali; kajti vse to, kar se teh reči izdeluje dandanes po naših tovarnah, to so znali že zdavnaj stari Grki in Rimljani. —

V istem muzeju je tudi mnogo podob od mramorja in brez števila na platno prenesenih slik »al fresco« iz Pompejev in Herkulana; nekatere so vprav mojstrske, da se moraš diviti visokim mislim in idejam, ki se v njih razodevajo. —

Obiskala sva z grofom Palazzo Reale di Capodimonte. Le-ta navadnemu človeku ni pristopen in gotovo tudi meni ne bi bil; ko pa se oglasi moj mentor, ki je tudi papežev protonotarij, so se nama vrata takoj na iztežaj odprla. V tej palači je najlepša zbirka umetnin, kar jih premore Neapolj. Vse sobe so poslikane s krasnimi freskami, po njih pa so razpostavljene na platno delane slike najslavnejših slikarjev ter mramorne in bronaste podobe najimenitnejših kiparjev nove dobe. Okolo palače je krasen vrt, s katerega je diven razgled po mestu in njega rajski okolici daleč po širnem Neapoljskem zalivu . . .

Bil sem s svojim vodnikom tudi v Castellu di S. Elmo. Le-tu je kartuzijanski samostan s cerkvijo sv. Martina. Prijatelj, znaš, da sem v teh poluštirih mesecih prebrodil velik del gorenje, srednje in dolnje Italije, da sem si v tem času ogledal množino raznovrstnih cerkva — toda vedi, da nisem doslej videl še tako lepega, z dragocenim mramorjem okičenega hrama božjega, kakor je le-ta cerkev sv. Martina. Nje tlak je obložen s predragimi mozaiki, katere je izdeloval in sestavljal neki menih dvainštirideset let. In cerkvene stene, stebri ter miza za sv. obhajilo — kamorkoli pogledam, vse je od plemenitega mramorja! Veliki oltar pa je — čuj in strmi! — lesen, ker so prvotni žrtvenik, ki je bil ves od mramorja in bronu, ukradli Francozje za koalicijskih vojen.

Najbolj pa me je tu v Neapolju zanimal velikanski — akvarij, kateremu ga menda ni vrstnika na zemlji. Dragi moj! Tukaj se vidi, kaj vse živi v brezdanjem morju. Tu Ti mrgoli najraznovrstnejših rib in ribic in čudernih morskih pošasti; gledaš in strmiš ter se ne moreš načuditi neizčrpni mnogoličnosti v božjem stvarstvu . . .

Ko sva si ogledala po večjem vse znamenitosti po mestu, sva zdrčala v njega okolico ter posetila različne kraje! n. pr. Castellamare, Sorrento i. t. d. Ne bom Ti popisoval posameznih izletov; toliko Ti pa lahko potrdim, da vzpričo izredne prirodne lepote, ki je razlita tod okoli, je popolnoma upravičen narodni pregovor italijanski: »Vedi Napoli e poi mori!«

Ne! Umreti pa še zdaj ne bi hotel, temveč živel bi še rad katero leto, da prebavim vse čarodejne vtiske in blažene spomine, ki sem si jih nabral na tem potovanju po Italiji! Zato kličem tudi jaz Neapolju z njegovim pesnikom: »O magica Sirena, a te ritornero!« —

* * *

Valle di Pompeji, dne 10. junija 1894.

Tu sem — na skrajnji postaji svojega potovanja po Italiji! Ker sem videl v neapoljskem muzeju tolikanj zanimivih starin, ki so jih izkopali tu v Pompejih in Herkulanu, mi ni dalo miru, dokler se nisem odločil, da posetim tudi groblje samo teh nekoč toli cvetočih mest ob vznožju ognjebljavnega Vezuva!

Toda zdaj, ko se izprehajam po samih ulicah, med izkopanimi palačami pompejskih patricijev in mogotcev ter si ogledujem prekrasne kipe in živobojne freske, s katerimi so okrašena ta mramorna bivališča — tedaj me prešinja ista otožnost, katero je menda čutil pesnik Hamerling pod presilnim vtiskom starorimskega veličja, ko je vzdiknil: »Mi smo berači in bedni stradalci!« In če je to spoznal celo nemški pesnik, kaj naj poreče sin bornega narodiča slovenskega? Tukaj izkopavajo prekrasne umotvore grških kiparjev in slikarjev — kaj pa ostane za nami, ki ne proizvajamo drugih umetniških del, nego okorno rezane lesene svetnike in razpela ter si razobešamo po svojih mračnih stanovanjih zgolj — fotografske snimke in, če se kdaj visoko popnemo na stojalo rodoljubne samostalnosti, si privoščimo kak fabriški barvotisk Petra Nikolića . . .

Popolnoma sem se bil vdal turobnemu primerjanju prošle sijajnosti rimske z neimenitno sedanostjo in zastrto bodočnostjo našo, ko me zdrami iz sentimentalne zamišljenosti grofovski moj vodnik, povabivši me na čašo žarnih »Lacrimae Christi«, ki zorevajo tu na prisojnih obronkih ognjevitega Vezuva. Trčila sva na — b o d o č n o s t s l o v a n s t v a, katero stopa — kakor je rekel moj plemeniti sopotnik — z orjaškimi koraki na svetovno pozorišče. In baš na kulturnem poprišču zmagovito napreduje, in slovanski umetniki in slovstveniki — Smetana, Tolstoj, Vereščagin — so si osvojili že ves omikani svet . . .

Nocoj se vrnem v Neapolj, od koder odrinem jutri v Rim; pojutranjem pa odrinem preko Florencije, Bolonje, Ferare, Padove in Pontebe v Celovec, kjer Te pričakujem v zavetni kleti očetov Benediktincev, da Ti v neprisiljenem razgovoru opišem natančneje vse dogodke svojega potovanja po Italiji, nego sem jih mogel v teh svojih prijateljskih, toda dostikrat — žal — le površnih pismih . . .

Kar sem videl še potem na povratku v Rim in za družega svojega ondotnega bivanja, hranim celo vrsto zapiskov v svojem dnevniku; izročim Ti jih o priliki, da jih morda porabiš — kakor moja skromna pisma — po svoji volji in vednosti . . .

Zdrav do svidenja v domovini!

A. Progar.